

Seminariū siue

PLANTARIVM EA-
rum arborum, quæ post hortos
conferi solent: quarum nomina,
fructus, itē etiam conferendi voca-
bula apud authores benè recepta
hoc libello declarantur.

In puerorū gratiam atque vtilitatem : vt
post ipsas herbas, etiā arbores cogno-
scere facile possint.

Cū priuilegio.

Il est permis audiēt Robert Estienne
imprimer lediēt petit liuret intitulē
le Seminarium arborū. Et defences
a tous autres de limprimer, ne ven-
dre autres que ceulx qui serōt faictz
par lediēt Robert Estienne dedans
deux ans prochainement venans.
Faiēt le sixiesme iour de May. M.
D. X X X V I.

I I. De Mesmes.

Caroli Step̃ha-

NI SEMINARIUM, SI-
ue maius appellare plantarium ea-
rum arborũ, quas post hortos vul-
gus nostrum conferere solet.

Q VOD non potuimus eadẽ
opera præstare statim post
absolutã hortuli nostri de-
scriptionẽ, tum propter va-
rias, quib⁹ auocabamur ac
distrahebamur occupationes, tũ mul-
tò magis quia res videbatur nobis dif-
ficilior, quàm vt temerè, & tã cito sine
aliquo iudicio prodire deberet: id nũc
iuuenibus nostris bonarum literarum
sectatoribus damus: quorũ precibus,
(vt sunt sanè quamiustissimæ, & in-
genuis ac liberis animis dignissimæ)
omnino obtemperare in mētem in-
duximus: præsertim in iis rebus, qui-

bus nostra ope ac diligentia, sua studia non parum ali atque augeri cognoscemus.

Habetis itaque candidissimi iuvenes hoc in libello variarum arborum seminarium, seu mauultis appellare plantarium: quod post ipsam hortorū ac rerum hortensium cognitionem iure quodā consequi videtur. Is enim vel antiquis ipsis mos fuit, ut post hortulum, atque ad eò oblectamenta hortēsia, seminaria ipsa ob oculos proponerent, in quibus & vineas, & varias arbores disponebāt. Vnde & vitaria & arbusiua seminaria appellare licuit, pro vinetis & arbutis in ipsis hortorū oblectationibus inclusis : de quibus in sequentibus abundè, & tamen breuiter differemus.

Sed prius quàm quicquam attente-
mus, ut omnia quæ hic explicaturi
sumus, certum ordinem teneant, ne

quid confusum, aut inordinatū relin-
quamus: prima omnium nobis explicā-
da est seminarii & arbuti significatio:
& quo pacto ab ipsis antiquis fieri so-
lebant seminaria, quaque ratione no-
stris respondeant: post quam explica-
tionem, arborū omnium partes etiam
pueris aperiemus: ab his, ad earum cul-
turam digrediemur. Quo in loco per-
multa eius rei vocabula à probatissi-
mis authoribus vsurpata declarabi-
mus, & in nostrū vtendi modum cō-
uertemus. Postrema omnium crit no-
minū eorum explicatio, quæ tum ar-
boribus variis, tum etiā fruticibus im-
posita sunt: quæ etiam vulgaria facie-
mus, puerorū causa. Neque verò hac
in parte omittemus varia fructuū vo-
cabula pueris tam necessaria, quàm
quæ omnium maxime esse debent. Ita-
que, ne longiores simus, rē ipsam ag-
grediamur: prius tamē admonito Le-

ctore, ne sibi imponi putet, nihil hîc
 esse, quod non à probatissimis autho-
 ribus desumptum sit, quorû etiam no-
 mina non tacebimus: & quibus intel-
 ligēdis haud minorem operam adhi-
 bere debebunt iuuenuli, quàm ipsis
 rebus. Nā & quæ ad antiquorum mo-
 rem spectabant in arborû culturæ vo-
 cabulis, & ipsarû cognominibus, quæ-
 que ab antiquis sumi debuerû, ea me
 hercule à Plinio, Varrone, Columel-
 la, Theophrasto desumpta sūt: vt no-
 ster hic libellus veluti quandam eo-
 rum authorum interpretationē hac
 in re iuuenibus bonarum literarû stu-
 diosis præbere videatur. Quæ verò à
 recentioribus sumenda erant, ea sane,
 vt rem ipsam fatear, néque mihi alte-
 rius inuentû arrogem, partim ab Her-
 molai Barbari commentariis in Dio-
 scoridem, partim ab eruditissimi viri
 Ioannis Ruellii vigiliis, in hūc libel-

lum transtuli. Fuit enim Ruellii nostri diligentia tam solers in primo libro eius operis, quod De natura stirpium inscripsit, ut vulgaria omnia arborum & fructuum nomina longe accuratiori stylo percurreret, quam nostro labore factum fuisset in priori nostri seminarii dispositione. Quapropter maluimus (non repugnante tamen auctore) puerorum gratia institutum nostrum immutare, & grauem authorem in eius rei cognitione longe absolutissimum sequi: ac quod nobis in hac re conducere visum est, in summulam quādam & facilem ordinem redigere, quam nostrum laborem tanti viri diligentiae anteferre. Id autem factum videbitur in pomario.

Seminarium.

Quãdò omnis, vt inquit Cicero, quæ de aliqua re suscipitur institutio, à definitione proficisci debet, vt intelligatur quid sit id de quo à nobis disputatur: æquum est vt prius quàm quicquam aliud explicemus, quemadmodum superius paulò polliciti sumus: ipsam seminarij & plātarij, atque etiam arbusi significationem aperiamus.

Seminarium (inquit Budæus, singulare totius Galliæ ornamentū) locus est subactus, in quo semina aut vitium, aut arborum pangūtur, vt cum ad certam quantitatem excreuerint, in vinetum, vel arbusi, vel pomarium transferantur. Rustici quidam hodie vocāt vulgo *une bastardiere*. Columella lib. 3, Qui vineā vel arbusi cōstituere volet, seminaria prius facere debebit. Sic enim sciet cuius generis vitē positurus sit. Nam quæ pretio parata disponitur, certam generositatis fidem nō habet: quoniam dubium est, an is qui vēdidit, legendis feminibus adhibuerit diligentiam.

Semina hoc loco, quemadmodum in alijs multis intelligi debent, non quidem pro granis, sed furculis depactis: qui cum radices egerunt, in seminarium aut vinetum transferuntur. vulgus nostrum vocat *des plātes*, præsertim in vineis: in arborib⁹ autē, *des saunageaulx*. Colum. lib. 5. cap. 9. de pomario, Semina lege crassa, non minus quàm manubriū bidentis, recta, læuia, procera, sine viceribus, &c. Virg. -neu ferro læde retuso Semina.

Vnde eleganter dixit Columella, deponere semina scrobibus, *enterrer les semailles en fosses*: Cū (inquit) semina depones, dextra sinistraque vsque in imū scrobē fasciculos sarmētorū brachij crassitudinis demittito. Quinetiā semina ipsa quādo in seminario ordine serebantur, à Columella ordinaria semina appellata sūt: hoc est per ordines disposita, lib. 3. cap. 13: Confitis (inquit) pluribus inter ordinaria semina malleolis. Sed de cōfitione seminum, quæ per ordinem fiebat, suo loco.

Quin & huiusmodi semina interdum quidem plantæ dicuntur. Virg. Hic plantas tenero abscondens de corpore matrū Deposuit sulcis. Dicuntur & seminaria, plantaria. Virg. 2. Georg. Et viua plantaria terra. Plin. lib. 13. de palmis loquēs, Ergo (inquit) plantaria instituunt, anniculāsque transferunt, & iterum bimas. Itaque & plantariū & seminarium pro eodem accipi nihil vetat.

Seminarium autem id in quo tenella adhuc semina educanda (inquit Budæus) depanguntur deponunturque, Plinius nutricem appellauit, lib. 16: Omnia ea (inquit) statim opus est nutrici dari, atque in seminarijs adulescere, iterumque migrare. Idem alibi, Quamobrem & seminarij curam antequam conuenit dici, quam transeat in alia genera. Nam & huic principio eligi solum refert: quoniam & nutricem indulgentiorem esse quam matrem sæpe conuenit. Vnde illud Virgilij, Mutata ignorent subito ne semina matrem.

Itaque arbores dum surculis seruntur per ordinem, id est plātulis (quæ etiā Græcis τὰ σπέρματα vocantur, hoc est semina) conficiunt seminariū

& quasi furcularium quoddam. nam segetes fusim feri solent.

Iam & seminaria vlmorū dicere possumus pro vlmario, hoc est loco vlmis cōsito, & in quo multa vlmorū semina depacta sunt: *unz lieu auquel on nourrit & eslieue des petitx ormiers pour replanter ailleurs.* Colum. lib. 5. cap. 5. Id autē facile cōsequi poterit, si vlmorum seminariū paratū habuerit. Atque eadem quoque ratione seminaria pomorum, pro pomarijs, aut locis pomorū seminibus aspersis sumemus: cuiusmodi nonnulli nostratum instituere solent, vt Normani: appellāntque vulgo pepinaria, *des pepinieres*: præsertim cum ex granis pomorū aut pirorum consita sunt. nam etiam taleis terræ infixis conseri solent, quemadmodum cerasorū seminaria, quæ vulgus vocat *une cerisaye*: nos ceraseta vocare poterimus, vt satis in sequentibus suo loco declarabitur.

Porro tandiu dicuntur seminaria, quandiu ipsæ arborū plantæ, aut etiam ipsi surculi grandescere & adolescere incipiunt, vt iam possint aliō transferri: cuius rei rationem multis verbis explicat Columella lib. 5. cap. 5.

Cum autem percreuerunt ipsæ plantæ, vt iā nō amplius semina, sed arbores dici possint, aut arbusculæ, ac suo ordine in vnum locum cōsitæ sunt: non quidem seminariū sed arbuſtū effiūt, siquidem locus ille varias arborum species contineat: cuiusmodi sunt ea loca quæ nostri vulgo appellāt vergeria, *des vergiers*. Arbusta etiā accipit Virgilius pro nemusculis vel etiam syluulis, quarū arbores defectæ sunt, vt iam amplius nullam vmbra præbeant, & arbusculæ potius quàm arbores

dici possint: vulgus nostrū vocat *ung taillis*, in quibus per extremos æstus cicadæ maximū strepitū emittūt: vnde Virg. Resonāt arbuſta cicadę. Idē Non omnes arbuſta iuuāt humilésque myricæ.

Quòd si hæc quidem loca vel agreſtia, vel etiā hortensia vnā tantum arboris speciē recipiāt, vel amœnitatis gratia, vel etiā vtilitatis: ea quidē ab eius arboris specie cuius consita sunt, nomē accipiēt, neque generalius arbuſti vocabulū habebūt. Amœnitatis quidē gratia, ab ilice arbore (quæ nobis satis est infrequēs: cuius tamen folia aquifoliæ ferē similia sunt, quam vulgus vocat, *du houx*, nisi quod nigriora & breuiora apparēt) ilicetū appellabimus, locum ilicibus consitum. Martialis, Vicini strues iliceti.

Sic etiam à salicibus salictum, *une saulſaye*. Varro, Idoneus locus eligendus vbi facias salictum & arundinetū. Vtilitatis autē gratia, vt ad olei prouentū, locū oleis arboribus consitum, oliuetū appellabimus, quod oletū antiquē Catoni dicitur, cuiusmodi multa loca videntur in Gallia Narbonēsi. ad pomorum prouentum, pomarium: similiter quoque castanetum, cerasetum, & cætera huiusmodi, quæ pro consitarum arborum nominibus sua etiam nomina fortiri possunt.

Sed vt nostri seminarij significationē absolua-
mus, hoc vnū addere libet puerorū causa, Semina-
rij significationē à Cicerone elegantissime trāſfer-
ri ad fomitē, fontē, & originē alicuius rei: vel locū
in quo res aliqua incremētū cœpit, tam in bonū q̃
in malū. Itaq; ait in Pisonē, Ex illo fonte & semi-
nario triūphorū, cū arida folia laureæ retulisses.
Hoc est ex eo loco, è quo maximī triūphi & coro-

næ laureæ reportari solēt. Idem Off. lib. i, Id autē est (inquit) principium vrbis, & quasi seminariū Reip. hoc est, Hinc nostra Resp. duxit originē, & inde orta est. Idem oratione tertia in Catilinam, Qui nisi exeunt, nisi pereunt, etiam si Catilina perierit: scitote hoc in Rep. seminarium Catilinarium futurum. Hoc est, ab his pessimis nebulonitus scitote multos suborturos Catilinæ similes, nisi auferantur.

Quod autem ad verba ipsius seminarij culturæ propria spectat, dicitur à Columella lib. 5. cap. 8. coli seminarium bidētibus aut sarculis: cum ipsa terra in qua arborū semina disponere cupimus, à nobis subigitur & exaratur, siue etiam complanatur. Dicitur etiam runcari, & fodi eidem authori: cum ipsa semina expurgantur, & radices fouentur denuo. Quinetiam quàm frequentissime seminarium sarriri, & rastris excoli iubet idē Columella, cum herbæ succrescētes, & inutiles rastris auferūtur: ne mitius terræ alimentū, quod tenellis adhuc radicibus educādis proprium esse debet, aliò trāsseratur. Multa alia vocabula sūt huic rei propria, quæ in eū locum differre melius est, in quo de arborum culturæ ratione, & nominibus singulatim differemus. Superest nunc, vt nostrum ordinem sequamur: ac post explicatam seminarij significationem, arboris & fruticis nomina declaremus. Post hæc autē ad earū partes digrediemur.

Arbor.

Arboris significationem ex Theophrasti capite

quinto libri primi de historia plantarū, ita desumemus: Arbor est, quod ab radice, caudice simplici, ramosum, nodosum, furculosum, haud facile dissolubile assurgit: vt olea, ficus, vitis. quæ omnia vocabula capite sequenti à nobis fusissime explicabuntur.

Arbores lætas appellauit Columella *beaulx arbres & bien cultiuez*, quemadmodum Virgilius Lætas segetes: hoc est opimas, elegantes, prosperas, & bene excultas: ne quis putet etiā feraces significare: Solent enim (inquit ille) etiam quantumuis lætæ arbores fructum non afferre.

Arbor pomifera, *arbre portant pommes ou poirer*, *arbre frutier*: quæ mala fert atque etiam pira, quæ sub malorū & pomorum genere comprehenduntur: de quib⁹ Columella lib. 5. cap. 9. Ita quoque & arbor nouella, & arbor vetula dicitur, pro ea arbore quæ paucorum aut multorum iam annorum est. Cic. 5. de fin. Arborémque & vetulam & nouellam, & vigere & senescere. *ieune ou uicil arbre.*

Arbor quoque coliculū agere dicitur, *iefter une petite fouchette*, cū attollitur, & veluti corpus facit, neque dum fructum profert: sed tantum ipsum alimentum è terra attrahit, vt grādescat. Columella, Cum subactus ager, consitus non est, arbor coliculum agit. Frōdere etiam dicitur arbor, quemadmodum & florere, *faire branches, florir*, cum ramescit, & ramos effundit, ac veluti brachia quædam in altum expandere videtur. Col. lib. 5. cap. 9, Quem ita ponere cōuenit, vt si non periculum à pecore habeat, exiguus admodum supra scrobē

emineat: lætius enim frondet.

Luxuriare præterea dicitur arbor, quæ vberiores & diffusiores ramos producit, quàm par est. Columella, Cacumina virgarum & arborum ne luxurient, demutilato.

Arbusculæ eidē authori sunt, tenellæ adhuc arborū plātæ, & translationi, aut si mauis depositio ni, aut explātationi idoneæ: vulg⁹ vocat *des plātes*, *ou des arbreaulx*. Colum. lib. 5. cap. 8, Excultæ quinquennio arbusculæ, habiles translationi sunt. Et paulo post, Ipsæ autem arbusculæ hoc modo possunt transferri. Antequam explantes arbusculam &c. Quo ex loco transferendarū & explantandarum arbuscularum rationem latius dilcito.

Arborefcere dicuntur plantæ, vel etiā frutices (de quibus statim dicemus) dū in arboris magnitudinem & formam assurgunt: vires tamē ealdē neque robur tā validum habent, neque etiam interdum lignescunt: quēadmodū de malua refert Theophrastus, quæ mensibus senis aut septenis ita grandescit cultura, vt ab herbacea natura, ac forma discedere videatur, & in arborem transire: vt longitudine crassitudinēque instar haltæ possit attolli. Quapropter commode ad vsum baculi venit, quo bubulci & pastores utebantur ad compellendos greges. Vnde Virgilius.

Hœdorūmque gregem viridi cōpellere hibisco.
Quod enim ait Theophrastus, puto de althea siue bismalua, vt vulgus vocat, intelligendū esse: quā Dioscorides ebiscū siue hibiscū appellat cū Virgilio.

Quinetiam virgulta & olera quædam etiā arborefcere videntur, præsertim ea, inquit Theophra -

stus, quæ caudice vno consistunt: vt arboris quasi naturâ adipisci spectetur, quemadmodum radix & ruta: & quidem fere omnia olerum genera, aut certe plurima, quasi ramos quosdam capessunt, totaque in arboris figuram mutantur: quapropter oleriarbores à quibusdam appellata sunt, hoc est olera arborescientia: diu tamen durare nequeunt, neque hanc formam retinere.

Arbustiuus locus Columellæ lib. 3. cap. 13. dictus est pro loco arboribus consito, vtilitatis aut amoenitatis gratia, *ung lieu plante darbres*: qui etiâ locus sub arbusti significatione intelligitur, vt prius dictum est. Col. lib. 5. cap. 5, Qui volet frequens & dispositum arbutum paribus spatijs, fructuosumque habere, operam dabit, ne emortuis arboribus rareseat. Gellius arboretum vocat, lib. 17. cap. 2, Conualles (inquit) & arboreta magna erant. Arbustiua quoque vites ab arboribus dictæ sunt, quibus olim applicari & maritari ac iungi solebant: vt etiam nunc solent apud Italos. Col. Arbustiua vitæ tam putare quam alligare diligenter oportet. Quod nomen deductum puto à verbo arbutio, arbutas: quod significat, agrum arboribus conferere ad maritandas vites. Plin. lib. 17. cap. 23, Transpadana Italia præter supradicta, cornu, populo, tilia, acere, orno, carpino, quercu, arbutat agros.

Arborator antiquis dictus est quemadmodum vinitor, is qui arborum colendarum & conferendarum curam & cognitionem ac scientiam habet. Col. lib. 11. cap. 1, Nam & arator reperitur aliquis bonus, & optimus fossor aut fœnifector, nec minus arborator aut vinitor.

Sed ne pueri verborum affinitate hallucinentur,

prius quàm ad arboris partes descendamus: dicendum nobis videtur, quid sit arbutus, quando simile quiddam cum arbusculo habere videtur. Est igitur arbutus, arboris agrestis genus, mala acerrima ferentis, quæ dum matura sunt, fragorum formam & colorem referunt: Græci mimecyta vocant: Narbonenses Galli, *des farbousses*. Est autem fructus ceruis iucundissimus. Fruticosa quidem arbor est, & rarâ vmbra præstans, potissimum in sylvis. Vnde Virgilius, Et quæ vos rara viridis tegit arbutus vmbra. Eius fructum Plinius vnedonem appellat, quod asperitate sua & acerbitate, præsertim dum immaturi sunt fructus, plures edi non possint. Quidam etiam arbutum neutro genere pro fructu usurpant, ut author est Valla. Sed & ipsam arborē Dioscorides, & Galenus comaron appellant. Quod nomen vulgus Italorum adhuc integrum retinuit: & fructum epymelida Græci vocauerunt: de quibus postea in forbis. Videto Plinium lib. 15. cap. 24. Virgilius 2. Georg. Dant arbusta sylvæ. Sed hæc obiter.

F R V T E X autem Theophrasto dicitur id quod ab radice, caudice multiplici, ramosumque se attollit, ut rubus, paliurus: (quem tamen inter carduos coniunxisse videtur Virgilius) Vnde fruticosa etiam plantæ dicuntur, quæ sua natura nunquam in arborem attolluntur, aut arborescunt: sed statim ab ipsa radice sese in ramos diffundunt, & brachia attollunt: qualis est corylus, rhamnus, &c.

Suffrutices autem vocat Plinius, qui mediam quandam habent consistentiam inter arborem & fruticem: vel etiam inter herbam & fruticem: ut quatenus lignosi sunt, arbores aut frutices dici

possint: quatenus autem altius nō attolluntur, neque tam multos ramos habent, eosque tenellos & deciduos, herbarum naturam imitentur: qualis est matiana, ligustrum, &c.

Fruticare dicuntur quædam arbores, quæ nisi sæpius purgentur & amputentur, à sua natura & forma desciscunt, & ab arboribus in frutices degenerant: qualis est myrtus, inquit Theophrastus. Dicuntur præterea herbæ quædam fruticare, quæ in frutices aut suffrutices attolli vidētur, & ramos multos producant: cuiusmodi est abrotonū vtrūque. Colum. Itaque cū trunco recisa, etiam lætius fruticat. Hoc est, vberius attollitur. Vnde frutetū Columellæ dicitur locus fruticibus conscriptus, lib. 3. cap. 11: Quam ob causam (inquit) sylvestris ager præcipue est eligendus, quī etiam si frutetis aut arboribus obsessus est, facile extricatur. Sed de arboris & fruticis significatione hætenus. Nunc ad ipsas partes veniendum.

Partes arboris.

Incipiemus à radice, atque adeò inferioribus & maioribus arborum & fruticum partibus: deinde verò ad superiores, & minimas diuertemus.

Radix (inquit Theophrast⁹) tā in arbore quàm in alia quavis planta, est id quo alimētum à terra attrahitur. dicta, vt quibusdam placuit, quòd sæpe effossa terra parumper radatur, vt arbor fruticescat: vulgus nostrum vocat, *une racine*: cuius partes quædam circumquaque adhærentes quibus velu-

ti lacertis nititur, & terram vndique comprehendit, capillamenta appellantur. Col. lib. 4. cap. 11, Qui non solum in eo errabant, quòd primi anni capillamenta seminum intacta, sed & post biennium viua radix recidenda erat. Vides quemadmodum capillamenta, & viuā radicem separet. Appellat autem viuam radicem, ipsius radicis corpus, & veluti caudicē ipsum, qui quemadmodū arbor ipsa, ramos suos habere conspicitur, vocaturque à Columella lib. 4. cap. 8. mater, *la mairesse racine*. Caueto autē ne pro viua radice viuiradicē dicas: est enim aliud viuiradix, vt postea explicabimus suo loco. Cæterum capillamenta, seu capillos radicis dictos puto, tum ab ipsa formæ similitudine, quam cum capillis nostris habent: tum etiam quòd quotannis attonderi soleant, vt arbor crassescat, & maior succi copia sursum attollatur, neque in ipsa radicis vsque adeò multiplicis substantia hæreat. Quinetiam hæc capillamēta Plinius fibras appellauit lib. 18: Frumenta, inquit, multa radican- tur fibris. Vnde fibrosa herbarum potissimū radix, & capillata siue capillaris dicitur apud authores, ad differentiam radicis bulbosæ, hoc est rotūdæ, & quæ bulbi similitudinem habet. Dicitur item radix limosa, quæ dum frangitur, succum quendam limosum emit: vel quòd terræ substantiam ita resoluit, vt semper limo obducta appareat. Est præterea cauernosa radix, quæ multas intus cauernulas habet, & quodammodo foraminulenta est, neque solida & compacta apparet. Addendum est etiam, radicem geniculatam ab authoribus vocari, quæ

nodosa est, & multos veluti geniculos profert, qualis est polygonati radix, quod vocamus sigillū Salomonis: item etiā corticosam, quæ corticem habere videtur. Plin. lib. 20. cap. 19, Syluestriū vnum genus, ceratitim vocant, nigrum, cubitali altitudine, radice crassa & corticosa. Quin & nomina radicum ab ipsa forma fingi possunt, vt crassam, longam, spissam, breuem radicem dicamus, quēadmodum à colore & sapore potissimū sumi solent aliæ differentię.

Radicare autē dicuntur arbores vel etiam plantę, cum ipsius radicis beneficio crescere videtur, vt est in priorī exemplo Plinij. Eadē quoque ratione dicitur arbor capere radicem, *prēdre racine*, quando succū terrę sibi familiarem facit, & ipsum attrahit, atque in alimoniam conuertit. Plin. Cum pali defixi radices cepissent. Idem lib. 17. cap. 23, In terra nō pauciores gēmx quatuor obruuntur ad radicem capiendā. Qua etiam loquēdi forma, dicitur arbor eidē authori lib. 16. cap. 31. agere radices in profundum: hoc est penitus radicare. Legi præterea apud Plinium, circūfodere radicē & subarare, pro circumfodiendo & subarando auellere & extrahere. Quòd si radix rūpatur, & suo loco moueatur, propriē admodum luxata radix dicetur. Plinij locus sic habet lib. 17. cap. 24, Aut circunfossor, vel etiā subarator imprudens luxauit radices. Quinetiam mittere radicē, pro capere radicē, vel producere & exerere, Columella dixit lib. 3. cap. 18: Nam (inquit) & radices ē capite, quā recisum est, æque mittit.

Caudex siue codex (nam vtrunque antiqui pro-

tulerunt, quemadmodum saurex & forex) dicitur in arboribus & fruticibus id quod ab radice supra terram simplex assurgit: estque commune pariter annuis ac perpetuis arboribus, inquit Theophrastus. *la souche*. potestque dici caudex ipsius arboris corpus, quemadmodum caulis ipsarum herbarum: dicunturque caudices aut caules, quādiu ipsa arbor aut herba recta stat: nam quod ex caule aut caudice defecatur: id quidē non caudex aut caulis, sed pars caulis aut candicis appellabitur. Quanquā tamen antiqui tabulas ligneas in quibus inclusa cæra erat ad aliquid stilo describendum, vel etiam omnino caudiceas, & ex caudicum partibus leuigatis & tenuioribus factis compositas, codices siue codicillos appellauerunt: quod ex arborū codicibus vel codicum partibus tenuioribus, nempe membranulis & tuniculis fieri solerent. Quod nomen apud nos quoque in eadem significatione remansit, frequentissimūque est apud authores. Est præterea animaduertendum antiquos pluriū tabularū contextum, cuiusmodi in nauibus vel ædificijs conspiciamus, codicem appellauisse. Vnde Appiū Claudiū Caudicem primum cognominatum putant, quod eiusmodi contextus rationem primus inuenisset. sed vereor, ne sint hæc præter institutum.

Truncus autem (vt ad rem redeamus) *le tronc*, dicitur pars caudicis, vel etiam caudex ipse ramis truncatis superstans: nisi mauis interpretari truncum partem caudicis, radici viciniorē, quæ crassior apparet. Col. lib. 4. cap. 8, Quoniam si iuxta truncum radicem præcideris, ex cicatrice plures enascentur. Quinetiam truncum pro arbore quæ

trāffertur ex seminario, sumpsit idem author lib. 5. cap. 9: Truncus (inquit) aptior translationi est, qui brachij crassitudinem habet.

Si verò arbor inutili quadam fruticatione multos veluti caudices emittere videatur, cuiusmodi solent cerasus, prunus, corylus: tantū is caudex iuste appellabitur, qui est medius & robustior: alij autem vicini ab eadē radice prodeuntes, qui quidem defecari & transplantari solēt, vt arbor crassior sit, & ne soboles luxurians parentem enecet, stolones appellantur: vulgus nostrum reiectos vocat, *des reiectons*. à quibus inquit Varro lib. 1. de re Rust. cap. 2, Licinius Stolo prim⁹ cognominatus est, quòd null⁹ in eius fundo reperiri posset stolo: effodiebat enim circum arbores è radicibus, quæ nascerentur è solo, quos stolones appellabant. vocantur etiam huiuscemodi stolones, soboles, ab olefcēdo. Col. lib. 5. cap. 8, Omnis deinde soboles quæ ex vno stirpe nata est, quotannis extirpanda. In vineis autem appellantur pampini: vnde quāpinare vites, superfluos stolones refecare, quod etiā ad arbores cōuenire posset: de quibus postea.

Pullos etiam arborum vocat Cato cap. 51, quos reiectos vulgo vocamus vel, *des pions*: Ab arbore (inquit) ab terra pulli qui nascētur, eos in terram deprimito. Pullulos quoque eosdē vocauit Plini⁹ lib. 17, Nullis verò tales pulluli proueniunt, nisi quarū radices amore solis in summa tellure spantantur. Atque inde pullulare verbum deductum, quasi pullulos emittere, quod & pullulascere dixit Columella libro 4. cap. 21. *repionner*.

Sed ne caudicis partes omittamus, prius quàm

B. iij.

ad ramos transeamus, sciendum est caudicem constare ligno, cortice, tunica, & humore siue medulla interna, quæ matrix dicitur.

Lignum, est pars arboris interna, præcipue in caudice, quæ fissilis est & dura, *du boys*: estque veluti caro ipsarum arborum: vnde lignescere dicuntur plantæ quædam, atque adeò radices, quæ in ligni duritiem concresecunt & siccantur: qualis est raphani radix, & caulis ferulæ, atque etiam thapsiæ, quæ lignosum caulem proferre dicuntur.

Pectines à Plinio dicuntur in arboribus, & earum materia, per longitudinem rectæ pectinum modo lineæ, & interualla, quæ Græcis *κτιδόνες* appellantur. In quibus autem arboribus variant pectinum illorū lineæ & interualla, adijcere Plinius solet aliquid, quo varietas illa possit indicari, obliquos, crispas, nodososve pectines appellās.

Cortex, pars superior & vltima, atque ab ipso subiecto corpore separabilis: estque veluti corium & operculum, ac crusta quædam ipsarum arborum & plantarum. Virg. Ruptus de subere cortex, *une escorce*. Vnde decorticare, & excorticare arborē dicimus. atque hic quidem cortex quibusdam arboribus lævis, quibusdam rugosior apparet: cuius diminutiuo, corticula, vsus est Columella lib. 12. cap. 47.

Liber autem dicitur cortex interior, ipsi ligno adhærens. Col. lib. 5. cap. 10, Ita librum arboris inolescere finito. Virgilius tenuē tunicam appellat in Georg. Et tenues, inquit, rumpunt tunicas. Ac paulo post, Vdōque docent inolescere libro. Vnde libri appellati, qui ex tuniculis illis arborum interioribus primū confici solebant. Hinc

etiam delibrare arborem apud Columellā, hoc est, vsque ad corticem interiorem diffindere, vt crassior postea euadat.

Matrix Theophrasto dicitur, quòd in medio ligni vel caudicis tertium à cortice continetur, quæ à nonnullis cor, ab alijs medulla appellatur. *le cœur de l'arbre*. Quin & pulpā in arboribus id vocat Plinius lib. 16. cap. 38. quod nos in animalium corporibus musculum appellamus.

Lachryma verò est is humor, qui statim defecto caudice vel ramo, aut aliquibus tātū, ipso ligno, profilit & apparet: vulgus vocat *la sève*. Vnde lachrymantes calamos, hoc est taleas quæ inferi solent, vocat Plinius lib. 17. cap. 14, & in procemio lib. 23, lachrymā vitis vocat, quæ veluti gūmi est.

Musculus, Græcis brion (quanquam etiam brion populi candidæ vuam significet) alijs splāchnos, alijs ipnos dicitur: vulgus nostrum vocat *de la mousse*, est id quod in ipsa corticis arborum quarundā superficie lanuginosum apparet, ceu canis quidam ipsarum arborum villi.

Rami sunt (inquit Theophrastus) qui à caule vel caudice fissi, multiplices sparguntur, quos nonnullis placuit nodos appellare: sūntque veluti quædam ipsarum arborum brachia, quibus sese latius diffundunt & expandunt, atque in altum, attolluntur. Vnde Virgilius,

Tum fortes late ramos & brachia tendens.

Quod alibi dicit, frondes explicans, ipsas frondes pro ramis ponēs: cum tamē frōs proprie dicatur, id quod ipse ramus circumquaque producit: multa interdū folia habens, & nō nihil corticis, ac veluti

caudiculi. Vnde fródofus ramus dictus est Liuió decimo ad vrbe condita:& frondea corona, quæ multis fródis laureis, vel hæderaceis, foliosis cōtexta est:ramis enim contexi corona non dicitur. Hinc etiam frondare arbores dicimus, pro fródes amputare & leuare:hoc est ramos arborū expurgare,& inutilem frondium propagationem exsecare. Virg.-omne leuandū Fronde nemus.Hoc est frondibus spoliādū. Quod munus qui exequébātur,frondatores appellati sunt:& frondaria fisci, in qua expurgatæ & defectæ frondes reponebantur.Col.Cum frondere cœperunt cacumina fici,ferro summa prodest amputare.Idem lib.5.cap.8, Lætā frondē olea nō inducet.eleganter, pro vberē frondem non producet.Quod Cicero primo Tuscul. quæst. frondescere dixit: Cælum (inquit)nitescere,arbores frondescere. hoc est, in frondes abire,& frondibus vestiri.

Ramus autem arboris cū fructu decerptus, termines appellatur.Horat.Nunquam fallētis termes oliuæ. Vnde terminare verbum deductum, quoniam antiqui diuisiones agrorū, priusquā metæ inuentæ essent,termitibus signabant. Gellius tamen lib.2. spadice vocauit,auulsum ē palma termitem cum ipso fructu. Itaque spadicis nomen proprium ipsi palmæ erit, quemadmodum palmes ipsarum vitium.

Tabulata dicuntur rami effusiores, & in plana tendentes,nō in altiora crescentes:quales in plantanis potissimum & vlmis conspiciuntur. Virg. Summāsque sequi tabulata per vlmos.

Surculus,est id indiuiduū Theophrasto,& sim.

plex, quod ex ramis vel caudice oritur, qui etiam frondes gerit: nihil enim prohibet quin ramus, & fródes & furculos producat. Græcis autem, κλάδος dicitur, quale præcipue (inquit Theophrast⁹) germen annorinum apparet. Vnde furculosi rami Plinio appellantur, furculis referti.

Malleolus, furculus est vtrunque capitatus è duro. Cic. de Senect. Malleoli, plantæ, sarmenta, vites, traduces, &c. Columella malleolarem virgam appellat, quam ait non amplius quàm sex gēmarum esse debere. gemma autem quid sit, quid item malleolus, draco, &c. in vineto nostro latius docebimus: hæc enim ad vitem magis pertinent vocabula.

Oculi in arborum furculis dicuntur, vnde germen producant, siue germinant, *des boutons*: atque hinc inoculatio quam proprie emplastrationem vocat Columella, cum oculus furculi aperitur, vt alterius arboris oculum intus inseramus: cuius rei ratio sequenti capite diffusius à nobis explicabitur.

Gemma, idem quod oculus. frequentius autē est apud rusticos: quod nomen vt formarent translatione sumpta à lapillis pretiosis, necessitas coegit, inquit Quintilianus lib. 8. & Cicero 3. de Oratore. Virg. Et læto turgent in palmitē gēmæ. Itaque gemma si in arboribus sit, vulgus nostrum vocabit, *des boutons*: & gemmare arbores dicet vulgus *boutôner*: quod & gemmas agere dicit Columella lib. 6. & gemmascere lib. 5. cap. 10. Vnde bigemmes & trigemmes palmites appellat. Si autem in vitibus fuerit gemma, vulgus nostrum appellabit

ung bourion: & gēmare vites dicit, *bouriōner*: quod Virgilius dicit trudere gemmas, 2. Georgicorum, Sed trudit gemmas, & frondes explicat omneis.

Germen autem est id quod ex ipsis arborū surculis primo vere exit, ex quo deinde folium producit. nam gemma proprie floris est, quāquam utrūque confundatur. Plin. Densante se frondiū germine. Vnde germinare dicūtur arbores primo vere, cum germina emittunt. Columella, Primo vere ante quā germinent arbores, deponito: ac ne tinea molesta sit seminibus ficulneis, in imum scrobem demittito.

Folium, est id in planta vel arbore, quod humore & carne constans, ipsam arborem vel plantam vestit atque exornat: quod Græci *φύλλον* appellāt, sine quo, arbores ipsæ & plantæ propemodū nudæ apparēt, vt cū folia deciderunt per autumnū. Vnde folia agere dicitur arbor, cum folia producit. Colum. Simulatque folia agere cœperint fic⁹. Quinetiam dicitur proprie Plinio lib. 15. cap. 29. folium patulum, minutum, densum: *large, menue, espesse feuille*.

Pediculus verò siue petiolus, est id quo folium, flos, vel fructus dependet, *la queue*. Plin. Tutiores sunt fungi cum carne cocti, aut cum pediculo piri. Columella, Cum iam matura mala fuerint, ante quā rumpantur, petiolos, quibus pendent, intorqueto.

Flos, ipsarum arborum & plantarum gaudium, vnde postea fructus oritur: estque id, inquit Theophrastus, quod ipsis plantis & arboribus à natura accommodatur ad fructum, *la fleur*. Vnde florere

& florescere dicuntur ipsæ arbores, cum vere nouo flores emittunt, & conspicuæ apparent.

Fructus quid sit omnes norunt, constatque carne & semine, atque etiā cute, quam vulgo appellamus *pelure*, Plini⁹ putamē vocat lib. 15. cap. 22: Sola, inquit, differētia generum in putamine duro fragilive & tenui, loculoso & simplici. Sed à fructu, fructificare & fructiferæ arbores dicuntur, quæ fructum emittunt, decidēte prius flore. Quo in loco pueris id obiter aperiam, eleganter & propriè dici, arbores fructu indui, cum fructum emittunt, & palmites fructibus onustos gerunt: Colum. lib. 5. cap. 5, Quia quòd pars palmitis præcipitata est, fructu induitur. Qua ratione etiā terra segetibus indui dicitur apud Pliniū. Virg. 1. Georg. -cū se nux plurima syluis Induet in florem. Hoc est, florem emittet & florescet. Quin & ex arboribus ipsis fructu onustis, colligere fructū & decerpere fructum, eleganter dicimus: atque etiam percipere fructum ex ipsis. Plinius lib. 15. cap. 1, Hesiodus negauit oleæ satorem, fructum ex ea percepisse quenquam. Item etiam fructu arborem spoliare, dicere possumus, & eleganter.

Sed quoniam quædam sunt peculiaria parturiētis arboris indicia, quæ nec fructus, nec floris nomen habere videntur, de ijs etiam cum fructibus nobis est dicendum.

Cachrys Græcis, Latinis (inquit Hermol. Barbarus) amētum, sunt sublonga panicularum modo nucamenta, quæ squamatim compacta propēdent è ramis. Crescunt autem potissimum hyeme, & vere dehiscunt in flauescētes squamulas,

& prodeunte folio pergunt: qualia in larice, picea, platano, iuglande, tilia, abiete, & alijs permultis videre licet.

Gallæ autē à Græcis κηκίδες dictæ, arboribus omnibus glandiferis cōmunes tātum & propriæ sunt, cuiusmodi sunt quercus. *noix de galle.*

Iulus, auellanæ nuci vel corylo proprius. éstque id quod veluti prælōgus vermis, singulari pediculo pensile nititur, & fructum præcedit. Plin. lib. 32. cap. 29, Ferunt & auellanæ iulos suos compactili callo, ad nihil vtilis.

Paniculæ, inquit Barbarus, sunt veluti nucamēta quædam quæ in ramis arborum, resinam fundētium, callo squamatim cōpactili dependent: vt in larice & picea arbore: cui paniculæ vice floris insunt, easque Græci κίτλαρες appellant. Plin. lib. 10. cap. 10, E ramis picearum arborum, instar panicularum, nucamenta squamatim compacta dependent. Panicularum enim nomine significatur ferè quæcunque sublonga vel subrotunda tumescunt effigie. Hinc comas etiam milij, panici, arundinis quoque, paniculas appellat idem Plinius, quas Græci antheles vocant.

Nucamenta verò generalius quiddā sunt, quàm paniculæ, & propria sunt arborū nuces ferentiū: dicta nucamēta, vel quòd apertissime in nucibus propendere videntur, inquit Ruellius: vel quòd sunt ceu rudimēta quædā naturæ, pineam nucem facere condiscantis: ea etiam κίτλα Græcis dicuntur. Cætera quæ ad fructus arborū pertinent suo loco, nempe post arborum nomina declarabuntur, vt instituimus. Sed iam redeamus ad eas

partes arborū quæ supersunt declarandæ: quam tamen nescio, an tam iuste partes appellari debeant, quàm eæ quæ superius explicatæ: nā hæ etiam interdū arbuscularum nomen promerētur.

Viuiradices, inquit Budæus, dicuntur plantulæ arborum, cum sua radice ~~et~~ *stata*, Græci φιλευ-
τῆρια vocant. Col. lib. 3. cap. 3, Vt non inuiti H s.
600. nummis singulis, singula millia viuiradicis à
me rustici mercētur. Plin. lib. 17. cap. 23, In arbu-
sto è prædictis sola viuiradicis ratio.

Tradux, traducis, viuiradix vel planta aut semē
arboris, vel etiam vitis, aliò inde tractum & pro-
pagatum. Col. lib. 5, Si tradux traducem non
contingit, media virga inter eas deligetur.

Talea, frustum ligni aut arboris, vt oleæ vel sa-
licis, præcisum ex vtraque parte, vt in terrā depo-
natur. Varro. 1. de re rust. cap. 40, Demū in olea-
gineis feminibus arbores videndū vt sit de tene-
ro ramo ex vtraque parte æquabiliter præcisum,
quas alij clauolas, alij taleas appellant. Ita enim
quædam arbores conferi solent, nempe taleis cu-
bitali vel pedali magnitudine vtrinque præcisus,
quæ Græcis ξύλοι, vulgo plantalia dicuntur. vul-
gus nostrum vocat *ung troncon*. Et serere taleis
affier par troncons. Plin. lib. 17. cap. 17, Myrtus &
taleis feritur: morus talea tantum, &c. Quo in lo-
co multa de talearū satū videre poteris. Col. lib.
5. cap. 9, Taleæ deinde sesquipediales serra præci-
dantur, atque earum plagæ vtraque parte leuentur.

Calamus autem appellatur id quod ramo ali-
cuius arboris inferere solemus, *une greffe*. Plin. lib.
17. cap. 14, Ideo lachrymantes calamos inferi non

oportet. Vnde vulgare vocabulum apud Italos, *incalmare*, pro inferere, *enter*. Calamus alioqui tessera siue tessella, appellatur Plinio: Quidam, inquit, huic generi miscuere fissuram in vitibus exempta cortice tessella, furculo à latere plano adigendo. Columella insitum appellat lib. 4. cap. 29, Cum quod ex insito profundit, subligandum.

Virgulta appellat Virgilius, quæ quibusdam vulgò plantalia, alijs semina appellari placuit: nonnulli etiam palmites vocant: nempe furculos eos qui terræ committuntur, vt in arborem insurgant:

-quæcūque (inqt ille) promes virgulta per agros,
Sparge fimo pingui. Virgas interdum appellant Plinius & Columella, interdum etiā virgas maleolares.

Stirpes arborū dicuntur quæ sua sponte proueniunt, inquit Columella, lib. 3. cap. 17, Sūntque veluti palmites solidiores & trunci. Virgilius, Inde vbi iam validis amplexæ stirpibus vltimos Exierint. Vnde stirpare & extirpare verba. Colum. Omnis deinde soboles, quæ ex vno stirpe nata est, quotannis extirpanda est. & stirpitis aduerbium, quasi radicitus.

Turiones Columellæ dicuntur, teneritates summatū ipsarum arborum, quæ singulis annis crescent. vulgus nostrum vocat *des fyons*.

Flagella verò dicuntur cymæ arborum, & ipsarum summæ partes, quæ ad cuiuscunque vëti flatum mouentur: vnde etiam nomen traxerunt ab eo, quòd flatibus petantur *le menu boys du feste de la bre*. Virg. -néve flagella Summa pete.

Sed hæc de partibus arborum, quæ potuimus adsequi, sint satis: plura qui volet, ab ipsis authoribus petat: difficillimum est enim vnius diligentiam id præstare posse, quòd alioqui multorum labor consequi solet. Nunc ad vocabula, ipsarum arborum culturam & ornatum ac curam exprimentia, descendamus: vt pueri saltem dum probatos authores legent, omnia quæ de hac re tractabuntur, facilius intelligant. Posthæc autem ad ipsarum arborum nomina & fructus, sermonem transferemus.

Vocabula ad ar-

BORVM CVLTVRAM

& insitionem pertinentia.

Fuerit & hæc quidē pars, nostro iudicio, pueris admodum necessaria, tum ad probatos authores intelligendos, tum etiam ad faciliorem & magis absolutam eius rei, quæ de arboribus tractat, cognitionē. Neque enim id æquū nobis esse videtur, pueris arborū nomina tradere, pri⁹ quàm & quid sit arbor, & quæ sint arboris partes, quæ etiam sint vocabula arborum culturæ propria, cōpertissima habeant: perinde enim esset, ac si rei alicuius nomē probe tenerent, rei autē ipsius naturā & vsum propemodum ignorarent. Nam quid quæso esset ineptius, quàm rhetorices aut dialectices nomina cognoscere, ipsarū verò artium vsum ac rationem incompertam habere? Id enim etiam vulgus

imperitum nouit. Mallem utique, atque id quidē
 utilius mihi videretur, rei alicuius vsum, vel vtē-
 di rationem callere, ipso tamē nomine ignorato.
 Atqui nō ita nobiscum agetur: nam etiam nomi-
 na ipsa arborum describemus. Sed præponenda
 est, vt dixi, ipsarum conferendarum ratio: non ta-
 men res ipsa, ne putetis: nam agricolæ nō sumus.
 Præterea multos habetis, qui id fusissime tracta-
 uerūt: sed tantum vocabula, quibus vtuntur ij qui
 rei ipsius rationem conscripserunt. Itaque rem
 aggrediamur, & ab ipsa arborū dispositione in-
 cipiamus, quam veteres obseruauerunt.

Serere arbores, *planter*. Columella, Arbores ra-
 ris interuallis serito. Has enim certo ordine sere-
 bant antiqui, quemadmodum hodie quoque ob-
 seruari videmus, non solum oblectamenti gratia,
 sed vt liberius & æquale terræ alimentū recipiāt:
 & rami se in vacuum nō extendant. Vnde illud
 Virgilij 2. Georg.

Omnia sint paribus numeris dimensa viarum,
 Non animum modo vtī pascat prospectus inanē,
 Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
 Terra, nec in vacuū poterunt se extendere rami.
 Itaque per ordinem, & paribus mēsuris dispo-
 nebantur arbores in seminario, & certis interuallis
 ipsos ordines distinguebāt, quæ illi interordinia
 appellauerunt. Serere etiam plantare dicitur. Plin.
 lib. 17. cap. 10, Hoc modo, inquit, plantantur puni-
 cæ. nam & planta eidem authori pro viuiradice
 vel semine sumitur, lib. 17. cap. 15: Satiuæ (inquit)
 plātæ, syluestrium radicibus inserūtur, natura sic-
 cioribus, syluestres plantas appellat, quas vulgus

nostrum vocat *des sauaigeaulx*. Satiuas autem, *des plantes frâches*. Sed & illud omittendum non est, figere humo plâtas feraces, apud Virgiliū quarto Georgicorum, eleganter id significare quod vulgus nostrum dicit *affier*, ou *afficher*, ou *piquer des plantes fertiles*. Quod etiam ponere dixisse videtur Columella lib. 11. cap. 2, Plantâsque vlmorum (inquit) nunc ponere vtile est.

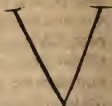
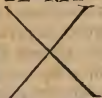
Metare arbores aut vineas, est disponere, & certis mēsuris atque etiam ordinibus serere: vulgus nostrum vocat *reõner*: nā ordines ipsos, appellat, *des reons*: & interordinia, *des reser*: solū autē ipsū, *le gueret*. Vnde metatores dicebātur ipsis antiquis qui arbores ita disponebāt, *des reõneurs*. Plin. lib. 18. cap. 33, Hunc oliueti metator vergiliarū quātriduo, hunc caueat insitor calamis, gemnīque inoculator. Quę duo postrema vocabula nūc primū declarabimus. Vnde etiam vinearum metatio dicta Columellæ lib. 4, Hæc (inquit) in quincuncem vinearum metatio expeditissima ratione conficitur.

Disponere autem arbores, vel etiam viēs in quincuncē, *reconner les arbres ou sauaigeaulx en ordre de cinq a cinq par bõne mesure*, ou *en eschicquier*, est (inquit Baysius) quando secundi ordinis arbores ad primas paribus interuallis sic disponūtur, vt figuram quincuncialem seruare adinuicem videantur. Plin. lib. 17. cap. 11, In disponendis arboribus arbustisq; ac vineis, quincuncialis ordinum ratio vulgata & necessaria: non perflatu modo vtilis, verum & aspectu grata, quocunque modo intueare, in ordinem se porrigente versu.

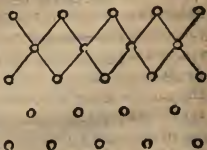
Est autem figura quincūcialis, eius figuræ quæ decussim antiquis signi-
ficabat, media: fiebat autē decussis ad X li-
teræ figurā, quæ figura apud latinos decē
significat: atque hæc quidē si per mediū secetur, rema-
nebit V figura, quæ quinariū numerū, at-
que adeò quincūcem demonstrat. Sed hæc
quidem multoties tū superi⁹, tum etiā in-
ferius multiplicata fi-
gurā facit; quæ quincuncialis appellatur,
vt in margine descri-
ptum vides. Itaque

DEVNX.

QVINCUNX.

QVINCUNCIALIS ORDO.

ordines in quincuncem dispositi, æqualium late-
rum trianguli rationem seruant, & obliqui: non
sūtē directi apparent. Cæsar lib. 7, Ante hos
obliquis ordinibus in quincuncē dispositis, scro-
bes trium in altitudinem pedū fodiebantur. Scin-
ditur enim terra (inquit Columella libro quarto)
more noualium, transversis aduersisque sulcis, dū
vitis per denos pedes in quincuncem disponitur.
Quo in loco multis verbis explicatam poteris le-
gere disponendarū in quincuncē arborum ratio-
nem, & quo pacto spatia & interordinia fieri de-
beant: & creta, aut purpura, vel alio quouis colo-
re conspicuo signari, ea propemodum forma, quæ

superiori figura descripta est. Itaque falli plurimū videntur qui quincuncem directis ordinibus fieri debere putant. Neque verò audiendi sunt, qui duo loca proferunt in suam sententiam: alterum Ciceronis in Catone Maiore: alterū Quintiliani lib. 8. cap. 3. nam ea quidem ita intelligi non debent, quemadmodum ipsi autumant, vt statim ostendemus. Locus Ciceronis sic habet, de Cyri regis Persarum delicijs: Cum, inquit, admiraretur Lysander, & proceritates arborum, & directos in quincuncem ordines, &c. Hoc est, rectè dispositos, non autem ad rectam lineam ordinatos. Sed & Quintiliani locus sic etiam habet, vbi de orationis ornatu scribit, sumpta metaphora ab ipsarum arborum in quincūcem dispositione: Quid enim (inquit) illo quincunce speciosius, qui in quācunque partem spectaueris, rectus est? &c. Non ita sanè legunt antiquiores & emendari codices. Sed hoc pacto potius, Quid enim illo quincunce speciosius? Quid in quācunque partē spectaueris, rectius? Hoc est ordinatius, & magis rectè dispositum? non autem, ad rectam lineam, vt illi putant: quanquam & obliqua & transuersa figura rectis lineis componantur. Non ideo tamen inficias quin quincuncis figura etiam alio pacto sumi & intelligi possit: cuius rei admonuit nos Lazarus Baysius, incredibilis eruditionis vir, atque id ex Volusij Metiani auctoris antiquissimi sententia: cuius de quincunce opinio est, vt quinque pūctis figuretur hoc pacto,
. . . Quod si verum est, profecto conferendarū in quincūcē arborum rationē ita intelligemus, vt
C. ij.

plures huiusmodi quincunces in longum producti, vnum ordinem facerent: interordiniū autē appellaretur, id quod inter ipsos ordines rectum vtrinque conspiciebatur, vt est in proxima figura.

Circunfodere arbores aut vites, est cum, æstate potissimum, aridā iā terram, neque satis humidam, circunquaque effodimus vsque ad ipsas radices, atque huius ablatae terræ loco humidiorē & crassiorē iniicimus, præsertim in ijs arboribus, quæ per hyemē ablaqueatae nō fuerant. Vulgus rusticorum vocat, *bescher au pied, ou beschetter a létour des racines*. Colum. lib. 11. cap. 2, Arbores quoque tēpus est ablaqueatas circunfodere & operire. Plin. lib. 17. cap. 18, Circūfodi autem omnibus annis à solstitio duūm cubitorum. Vnde circunfossor apud eundem, & circunfossura: Cupressus, inquit eodem loco, cap. 26, aspernatur circunfossuram.

Circummunire plantas arborum caueis, est ipsas plantas vel spinis vel palis circumpositis munire, & sepire ne à pecore corrodantur, & boues, ipsas corrumpant, *encaiger ou entourer les plantes despiners, ou aultres choses de peur des bestes*. Colum. lib. 5. cap. 8, Optimum est etiam constitutas plantas circummunire caueis: deinde constitutum iam & maturum oliuetum in duas partes diuidere, quæ alternis annis fructu induantur.

Ablaqueare arbores, *deschauffer*, est hyeme potissimum, terra defossa, superuacuas radices quæ per æstatem succreuerāt, abscindere, ne inutili propagatione succum ipsi matri necessarium eripiant: cuius rei rationem & modum latissime docet Columella lib. 4. cap. 8. Dicta ablaqueatio à lacubus siue lacusculis, qui fiunt dum ipsas radices amputamus. Colum. loco superiori, Aut (inquit) hyemalis, quæ ex pluuijs cōsistit, in lacusculis ablaqueationis aqua, brumæ congelationibus noua vulnera peruret. Plinius, Myrrha gaudet rastris & ablaqueationibus. Cæterum orbem ablaqueationis appellat Columella, fossuram siue fossionē illam, quæ circū ipsam arborem in orbem fieri solet, lib. 4. cap. 4: Nā dum exaltare (inquit) fortius orbem ablaqueationis fossor studet, obliquam vi-tem plerunque sauciat.

Aggerare arbores, vel etiam aggerare terram circa arbores, est quum post hyemē, instante iam æstate, terram circumfundimus, & veluti circummunimus ipsas arbores optima terra, ne calore nimio radices exarescant: vulgus nostrum vocat *rechauffer*. Colum. Omnes arbores fructiferæ circumfossæ aggerari debent. Idem de arboribus, Stercoratam terram circā aggerato. Idem lib. II: cap. 2. operire pro eodem sumere videtur: Arbores quoque (inquit) tempus est ablaqueatas circūfodere & operire. Idem ibidem, adobruere pro eodem sumpsit: Omnes (inquit) arbores quæ fuerant in segete, circūfodere & adobruere oportet. Hoc est terra multa sepelire, vt nō appareāt trūci. Facere scrobem, aut fodere, est foueas facere, in C. iij.

quibus arborum surculi depangantur, & demittantur in seminario. *faire les fosses pour planter & picquer des saumageaux.* Columella lib. 5. cap. 9, At si eodem anno & scrobem facere, & arbores sere-re voles: minimum ante duos menses scrobes fo-dito. Virgilius subigere scrobes dixit. Cato autē cap. 27. dixit inuertere scrobes, pro eodem: Scro-bes, inquit, inuertito oleis, vlmis, vitibus. Sunt au-tem scrobes, fossiones siue foueæ intra terram ma-nufactæ, ad vineas, vel arbores conferendas. Vn-de scrobiculi per diminutionem, *petites fosses.* Plin. lib. 21, Atque in scrobiculis seruntur, homi-nis sæce circumfusus. Incilia vero (vt hoc etiā obi-ter dicamus, quando sese offert ipsa res) sunt fos-sæ ad deducendam circa ipsas arbores aquam fa-ctæ, quas ab elicienda aqua, dictas fuisse inciles fossas Festus autumat. Vnde incilia excitare, pro huiuscemodi foueas facere, dixit Columella lib. 3. cap. 11: Si olea (inquit) in cliuo sit, incilia exciten-tur, quæ limosam aquam ad radicem deferant.

Delibrare arbores aut vites, dicuntur agricolæ, cum ipsum corticem aut exesum, aut aridum, & vermibus, aut alio quopiam vitio inquinatū, tol-lunt, vt melius ipsæ quasi sordibus liberatæ cōua-lescant. Colum. lib. 4. cap. 24, Cortex quoque ari-dus fissusque per summa trūci depēdens, corpore tenus delibrandus est, *escorcer, ôter la peleur.*

Surcularē plantas vel arbores, est surculos adna-scētes ex ipsis arboribus adimere, & taleas præ-cidere ex nouellis ramis, quas seminario cōserere possimus. *tailler des cyons, ou des troncs pour plan-ter, ou afficher ailleurs.* Col. lib. 5. cap. 9, Atque etiā

rigandæ sunt plantæ, cū siccitates incesferunt, nec nisi post biennium ferro tangēdæ: ac primo surculari debent, ita vt simplex stylus altitudinē maximi scrobis excedat. Quo loco quidā, & fortassis rectius, legunt sarculari, hoc est sarculo purgari, quod est instrumētum rusticum. Idem tamen author lib. 12. cap. 47, infecare pro surcolare, sumpsisse videtur: Quidam (inquit) oleas non contundunt, sed acuta falce infecant. *ilz la taillent avec la sarpe.* Nam falcis rusticæ figura propemodum eadem est cum instrumento vinitorio, quod vūlgus nostrum vocat *une sarpe*. Cuius descriptionē & figuram Columella recensuit lib. 4. cap. 25.

Frōdare arbores, *esbrancher*: fitque interdū utilitatis gratia: nempe vt agricola ex frondibus arborum superuacuis manipulos faciat: interdum etiam vt arbores ipsæ frondium multitudine nō obruantur, & fructum vberiore ferre possint. Virgilius fronde leuare dixit: Omne (inquit) leuandum Frōde nemus. Hoc est, frondibus superuacuis spoliandū. Hinc frondator dictus, inquit Seruius, qui arbores amputat, & è frondibus manipulos facit hyemis tempore, animalibus ad pastum offerendos. Plinius lib. 18. cap. 31, Vnus frōdator, quatuor frōdarias fiscinas cōplere in diem iustū habet. Hinc etiam frondatio dicta, ipsa frōdium amputatio. Columella, Atque in frondatione (inquit) cauendum, ne prolixiores pollices fiant, qui ex amputatis virgis relinquuntur.

Attondere & interraderē arbores vel vites, est luxuriæ cōprimendæ causa, cacumina flagellorū confringere: sic enim loquitur Columella lib. 4.

cap. 27, Qua ratione firmiores (inquit) arbores & feraciores fiunt. Plinius, Oleæ attendantur, sicut & vites, atque etiam interradi gaudēt Quod interlegere dixisse videtur Virgilius, & frōdes manibus carpere:

Ipsa acie (inquit) falcis nondū tentāda, sed vncis Carpendæ manibus frondes, intérque legendæ. Quod etiamnum interpurgare dixisse videtur Plinius lib. 18. cap. 26, Ficus interpurgari, seminaria fieri, &c. Decacuminare etiā dixit Columella lib. 5. cap. 6, Decacuminanda, inquit, est iuxta ramulum, qui videtur nitidissimus.

Castrare arbores, vel arundineta, aut vites: est, inquit Columella, intercidere & disrarare. Ait enim lib. 4. cap. 32, Sed illud de integro refodi debet, hoc potest intercidi & disrarari. quod opus rustici castrationem vocant: Plinius deputationē videtur appellare lib. 17. & Cato cap. 50: interputationem. Vnde etiā putare arbusculas dixit Columella: Arbusculæque (inquit) ficorū in seminarijs putari, & ad singulos stylos redigi debent. vulgus nostrum vocat, *esmonder*.

Exturbare arborem, est herbas quæ circunquaque adnascuntur, auellere: vt melius terræ alimentum capiat, *curer*. Hoc verbo vtitur Columella lib. 4. cap. 31. Quod & sarrire dixit Plinius lib. 17. capite decimo.

Interlucare ramos arborum, dixit Plinius lib. 17. cap. 23. pro eo quod est, ramos seu germina inutiliter pullulantia cum interuallo refecare: vt solem & lucem alij rami possint recipere: quod vul

gus nostrum vocat *bailler iour*, ou *bailler sollaige*. Et à luce deductum videtur vocabulum, quòd locus vnde cæduntur rami vacuus, lucem alijs ramis præbeat: vel quòd decidantur vel intercidantur rami lumini officientes. Vnde interlucatio apud eundem cap. 27: Interlucatio (inquit) arboribus prodest, sed omnium annorum trucidatio inutilissima. Eadem etiam collucatio dicitur. Colum. lib. 2. cap. 22, Neque terram aperire, neque arborem collucare. Collucationem in sylvis profanis fieri Varro refert, cum rami recidebantur officientes lumini, vel etiam interdum ipsæ arbores. *effriter*. Cato cap. 139, Lucum collucare Romano more sic oportet.

Cædere arbores, *couper*: hoc est, refecare, eruere, præcidere, & ex ijs detrahere quod nobis vtile futurum speramus cum percreuerunt, vel ad asseres ex pyris & nucibus aut quercubus faciendos, vel etiam ad materias domuû & ædificiorû. Colum. lib. 4. cap. 21, Si culta, quarto demû anno cæditur. Vnde titulus est apud Palladium, De materie cædenda. Id etiam Varroni detruncare dictum est: hoc est, vsque ad truncum refecare:

Transferre arbores ex seminario in arbuſtû, est quod vulgus nostrum transplantare dicit, *transplanter*. Plinius lib. 17. cap. 11, Plâtas ex seminario transferre in aliud, prius quàm suo loco ponâtur, operose præcipi arbitror. Ibidem, In arbuſtum quinquennes sub vrbe transferût. Hinc traduces dictæ pro seminibus, quæ traducuntur & transferuntur: de quibus superius in partibus arborum. Nunc ad insitionem veniendum.

Inferere arbores, est furculo vnus arboris ingeniose detracto, & in aliam cōmisso ac conglutinato, ipsarum arborum naturam ita immutare, vt eas veluti cogere videamur, tales fructus producere, quales furculorum natura proferre solet: vulgus nostrum appellat *enter*. Itali, vt prius diximus, à calamis qui inseruntur sumpto vocabulo, incalmare dicunt. Plinius, Semine quoque inferre natura docuit, &c. Vnde etiam insitum appellat idem author, *une ente*: Quædam (inquit) in plantario insita, eodē die transferuntur. Fit autem hæc insitio hodie duplici ratione, quam etiam refert Plinius lib. 17. cap. 14, Aut enim trūcus arboris leniter finditur cuneo tenui, fissuram custodiēte admoto, donec cuspidatim decusus descendat in rimam calamus: atque hæc quidem inserendarum arborū ratio vulgo vocatur, *enter en fente*: aut etiam inter corticem lignūque furculus insertebatur, qui primus insitionis mos fuit: qui hodie quoque dicitur, *enter en escorce*. Sed de varijs arborum insitionibus videto Columellam lib. 5. cap. 11.

Alia est præterea inferendarum arborum ratio, quam Plinius & Columella inoculationem vocant: nempe cum gemmam vel oculum vnus arboris includimus in sinum. & nodum gemmæ alterius, expulso cortice. vulgus nostrum vocat, *enter en bouton*. Inoculatio, inquit Plinius, rores amat lenes.

Est & alia insitio, quam emplastrationem vocant superiores authores: atque hanc scutulatam

insitionem appellare possumus ex Plinio. Vnde etiam vulgus vocat *enter en escusson*: exēpta enim scutula, inquit ille, (sic enim vocat quod postea emplastrum dixit) cortici, imprimitur ex alia cortex par, cum sui germinis mamma: sic compage densata, vt cicatrici locus non sit. Atque hæc quidem emplastri ratio, inquit idem, ex inoculatione nata videri potest: crasso tamen maxime cortici conuenit, neque paruis & minutis arboribus propria est, & æstate potissimum fieri solet: aliæ autem duæ insitiones, hyeme vel vere. Columella tamen libro 5. cap. 11, eandem esse inoculationem cum emplastratione contēdit: Plinius verò Fertilissima (inquit) omnium inoculatio, postea emplastratio: & inferere firmissimū, foecundiūque quàm ferere.

Neque verò omittenda est serendarum arborum ratio, quæ taleis fieri solet. Est igitur taleis serere, quod vulgus rusticorum dicit *picquer ou afficher*. Sunt enim arbores permultæ quæ ita feri gaudent: quemadmodum oliuæ, salices, & huiusmodi. Vnde inhumare taleas, *enterrer les plâtes*: & demittere taleas, *coucher les cyons*, dixit Plinius. Præterea, muscum talearum radici circundare, *mettre de la mousse autour de la racine*. Atque hæc de arborū culturæ vocabulis sint satis. Plura qui volet, ex ipsis authoribus colligat. Nunc ad ipsa arborum & fructuum nomina veniendum.

Pomarium.

Requirat etiam hæc pars suum ordinem, ne quid indistinctum aut indispositum sit, quapropter puerorum ingenia confundi atque etiam offendi possint. Ipsa igitur arborum & fructuum nomina explicaturis (quæ res ut est sane difficilissima, ita facilem & benignum lectoris animum exoptulat) dicendum erit nobis de arboribus fructiferis, quæ, ut inquit Plinius libro 12. cap. 3, in incolarum numero esse cœpere: hoc est, cœperunt excoli & conseri apud nos, utilitatis & fructuum gratia. Atque ut id quidem faciliori dicendi ordine persequamur, faciemus primum pomarium, in quo per certos ordines, varias arborum fructiferarum species disponemus: quarum nominibus explicatis, statim etiam fructus ostendentur: alienum enim esset fructus ipsos à suis arboribus secernere. Exinde verò poterimus oliuetum è pomario diuidere, quando rei difficultas & necessitas exoptulat: cui tamen ficetum coniungemus prius quam de moris, cornis & mespilis à nobis dicatur. Veniendum postea erit ad nuces, post quarum explicationem, seminariū nostrum claudendum erit. Nam castanetū in syluam differemus: post quam etiam frutetum subnectemus. In eam verò syluā maiorū arborū nomina referenda erunt, & quæ in syluis potissimum ac nemoribus crescere solent: quæ statim absoluto seminario, post vinetū tamen, sumus vobis daturi. Salictum verò post pratum vo-

bis dabitur: nam is est saliceto commodior locus.

Sed prius quàm pomarium nostrum aggrediamur, hoc vnũ vos admonebo, æqui vt sitis & beneuoli: neque vero mihi id vitio detis, si quando vel per imprudentiam, vel fortassis ignorantiam (fatendum est enim quicquid in homine est) aberauero: aut si interdum Latinis Gallicæ dictiones non tam eleganter respondebunt, quàm fortassis cuiquã vestrum videbitur. Id si acciderit vt animaduertatis, faciles vos esse velim, neque tam cito obstrepere, vt calumniatorum potius quàm studiosorum nomẽ incurratis. Tam est enim difficile omnibus ingenijs in hac re satisfacere, quàm difficile & laboriosum esset, velle incertissima quæque omnibus certissima facere. Audebimus tamen, neque quẽque audiemus, qui dicat, ea nos à bonis authoribus desumpsisse, & doctorum diligentia plurimum adiutos, laudem ex aliorũ laboribus & vigilijs captare velle. Eant illi, & sibi tantum inuideant: non etiã alijs. Quicquid enim à bonis authoribus desumpsimus, id quidem non fatebimur modo, verumetiam ipsos tãquam authores adducemus. Quicquid doctorum diligentia & labor nobis præstitit, ceu ijs quibus per ætatem iudicium nondum est satis expurgatum: id ne tacebimus quidem, atque ipsis etiam inuitis gratiam referemus: adscripto dignitatis & honoris nomine. Quod si fortassis tam rusticus tãque syluanus, vt sic dicam, fuerit quispiam, vt etiam nominis sui & authoritatis grauitatem nolit omnibus prostitui, taceat per me licet, & sua veluti arcana quædam apud se contineat, aut ipse scri-

bat,& suam sibi gloriā suis vigilijs paret. Quin-
etiam ijs suo colloquio, sua eruditione, quantum
volet,interdicat, quorum ingenijs plurimum pro
desse putet. Qui tamē animus, vtinam in viro li-
terato nō esset, in quo nihil modestiæ desyderari
alioqui deberet. Sed iam ad nostrum pomariū.

Pomarium quid sit, ferē omnes norunt: est enim
locus pomis arboribus cōsitus: & in quo semina
pomorum depangūtur. *une pommeraye.* Columella
lib. 5. cap. 10, Locum pomarij prius quā semina
seras, circunuenire macerij oportet. Pomorū
autem nomine, non solum arbores, mala dulcia fe-
rentes, quas nostri vocant *des pommiers*: neque tā-
tūm mala ipsa dulcia aut acerba comprehendun-
tur: sed etiam arbores omnes, fructus rotundos fe-
rentes. item fructus ipsi, siue molli, siue etiam du-
riori putamine contecti fuerint. Plinius de nuci-
bus, Solum hoc (inquit) pomum natura compa-
ctili operimento clausit. Itaque pomaria, non so-
lum loca significabunt, malis dulcibus cōsita, &
quibus mali nomen solis conuenit: sed etiam alijs
fructibus, vt persicis, pyris, & id genus. Columel-
la, Curandum est (inquit) vt quam generosissimis
pyris pomaria conseramus. Erunt igitur poma-
ria, loca amoenitatis gratia, varijs arboribus, fru-
ctus etiam varios & orbiculatos ferentibus, cō-
sita: qualia erāt Athlantis, de quibus Ouidius 4.
Metamorphoseos,

Id metuens, solidis pomaria clauferat Athlas
Mœnibus. Quorum studiosissimus & diligētissi-
mus cultor fuerat etiam Alcinous rex Pheacum.
Vnde Alcinoi syluā, Virgilius in Georgicis pro
pomarijs dicit. Pomariorum insuper nomine, vt

ipsam significationē absoluamus, locus intelligitur in quo poma reponuntur, *le guernier aux pōmer*: Plinius, Pomaria in loco frigido ac sicco contabulari, septētrionalibus fenestris sereno die patere, &c. Græci oporothecā appellant. Varro 1. de re rustica, cap. 59, Et ideo oporothecas qui faciunt, ad aquilonem vt fenestras habeant, atque vt aere perflentur, curant.

Sed ne quis dictionum vicinitate, & veluti consonantia decipiatur, vt pro pomario pomœrium dicat: sciat ex Liuiο pomœrium, locum esse circa murum, quē in condendis vrbibus quondam Hetrusci, quā murum ducturi erant, certis circa terminis inangurato conscribebāt. Vnde Festus pomœrium dictum putat, quasi promurum, id est proximum muro: Varro autem, quod esset post murū, dictum pomœrium autumat, Liuij sententiam sequēs, Nā & hoc (inquit Liuius) spatium quod neque habitari, neque arari fas erat, non magis quod post murum esset, quā quod murus post id, pomœriū Romani appellarūt. Redeamus ad nostras arbores & fructus, quos nostra ætate in pomarijs reperimus.

INCIPIEMVS à malo arbore, quæ Græcis melea dicitur, *ung pōmier*: cuius fructus malū appellatur: Græcis melō, *une pōme*: sumitque varias secū appellationes tū à forma, tū etiā à sapore, & locis in quibus crescit, vt postea declarabimus.

Pomī autem nomē (inquit Barbarus) generalius est, cōplectiturque quicquid apud Græcos opora cōtinet: hoc est quicquid nihil habet exterius lignosum: nam ea quæ exterius lignosa sunt, Græci

acrodrya vocant : qualia sunt, malum punicum, pistacia, castaneæ, nuces, & id genus permulta. Vtrūque autem genus salgami nomine complectuntur Latini, à quo salgamanus. Seruio poma dicuntur, quæcūque corio molliore tecta sunt, in quo à nucibus differunt, de quibus suo loco. Pomum autem dictū Varro putat, quia potu siccitatibus indigeat: ac de pomo arbore intelligit: nam fœminino genere si proferatur, quemadmodum & malus & pyrus, arborem denotat: si autem neutro, fructum ipsum: vt hoc etiam puerorum causa dictum sit. Inordinata folia sunt pomis, inquit Plinius lib. 16.

Malorum igitur nomine complectemur omnes illos fructus, quos vulgo vocamus *des pômes*, hoc est, quicquid id quod esus est, foris habet : nisi quid aliud addatur, significationis gratia, vel à sapore desumptū, vel à loco, vel etiā à figura. de quibus differentijs proximum est vt dicamus: non tamen omnibus, ne quis decipiat: nam omnes recensere, infiniti propemodum esset laboris: præterea sua quæque lingua, propria malorum vocabula habet. quæ qui enumerare omnia conaretur, eadem opera & maris arenam & astra ipsa enumerauerit. Conabimur tamen, & in hoc diligentiam omnem adhibebimus, vt quæ ex Plinio & Columella animaduertimus in vsum nostrum cadere, hic adscribamus, omisistamen locorum differentijs, quòd eæ & infinitæ sint, & omnium minus necessariæ.

Malorum gene-

RA ET DIFFERENTIAE.

Malus arbor vulgo nota, quæ Græcis, ut prius iam dictum est, *melea* dicitur, *ung pommier*, à pomis ferendis: cuius descriptionem ex Theophrasto, Plinio, & recentioribus doctissimis, ut Barbaro & Ruellio, desumito. Mihi satis fuerit, pueris explicasse, malum serotinam appellari, quam vulgus vocat, *pommier tardif*: item malum præco- cem, quæ vulgo dicitur, *pommier hastif*: quæ etiam verna Latinis dicta est, hoc est quæ ferè ipso vere fructus edit, & celerrimè omniū fructus pfert. Itē malus bifera dicta, quòd bis ipso anno fructū ferat, *pômier de deux portees*: malus agrestis, *pommier sauvage*: malus generosa, *pommier frâc*: malus insita, *pômier enté*: & cætera id genus. Sed ad fructus:

Malorum antiquis plura fuerunt genera, tum à saporibus, tum etiam ab ipsis inuentoribus petita. Nobis autem pomorum differentia prope- modum innumeræ, etsi enim veteres (inquit Ruellius) hæc genera malorum annotauerint, posteritas tamen miscella insitione antiquitatem lō- gè vicit. Sed quia hæc res non parum cōferre videtur nostris iuuenibus, quibus operam damus: commodū est ut primū aliquot antiqua pomorum nomina à Plinio, Columella, & alijs desumpta, explicemus: deinde verò vulgaria nostra describamus, prius quàm ad alias malorum differentias descendamus. quem ordinem in ipsis py-

ris postea sumus obseruaturi suo locō.

Poma serica, siue syrica, quæ & zizipha Columellæ & Galeno dicuntur, parui succi sunt, nec cōcoctionis facilis, itaque stomacho ingrata: sunt enim agrestia, & in spinosa arbore, albæ spinæ ferè simili nascentia: quæ quidem Narbonensibus Gallis vulgo dicitur, *ung guindoulier*, Græcis autē seris. fructū vero ipsum, vulgus Narbonensium vocat, *des guindoules*. frequētissima sunt huiuscemodi poma circa famatissimū pontē, quē S. Spiritus appellant. Officinæ barbaros imitata, *iniubas* hodie nomināt: suntque ea poma (inquit Barbarus) baccis similia quàm malis: ac primū in castris, Augusti temporibus ex Africa allata.

Poma lanata peculiari nomine (inquit Plinius) dicta, quod obducta lanugine essent super ipso cortice, quemadmodū struthia & persica, de quibus postea: nulla alia commendatione insignia: frequentissima in agro Veronensi. His fortassis nō erunt dissimilia, quæ etiā Græci à lanugine chnodia appellant. Virgilius,
Ipse ego cana legam tenera lanugine mala.

Poma antiquitus quædam ab inuentoribus nomina traxerūt, vt à Mālio, Manliana: à Matio, Matiana: item etiā Claudiana, quibus color est rubens, à Claudio inuētore nomē sumpserunt: quē admodū ab Appio Appiana, siue melappia: quibus odor & magnitudo est cotoneorum: quod ea primus Appius è Claudia gente in cotoneā malum inſeuerit. Cætera apud Plinium videre poteris lib. 15. cap. 14. Melapia autē quidā à dulcedine, vel ab apibus nomē traxisse putant, quemadmodū vuam apianam siue apiā, quod præ dulce

dine & saporis iucūditate apes ijs pomis & vuis frequēter insideāt, & hinc sua mella captent. Huiusmodi autē poma hodie vulgus Romanorū adhuc vocat, *melapi*: sūnt que mediocri magnitudine cū calamilis, de quibus postea dicemus. Saporē iucundissimum præ se ferunt etiā in cortice, vt execti corticis putaminibus prunis superpositis, Romani odorē cubiculis optimū cōciliare & inducere soleant: quod sane tā elegāter non fit de calamilorū corticibus. Cæterū ipsa melapia carnem habēt mellitæ dulcedinis, & succi dulcissimi plenā: qua ratione plurimū à matronis expetunt.

A patria & locis in quibus, nascūtur, potissimū quædā poma nomē traxere, vt pelusiana, delphica, tiburtina, camerina, siue (vt Columella voluit) amerina, græcula: Græci Corinthiaca à Sidunte vico celebrant, de quibus postea dicemus.

Cætera verò à causis ipsis germanitatis nomen habent: vt cohærentia, gemella, nunquam in foetu singula, *pōmes geumelles*: vel gemella etiā à folijs: folium enim vnum, aliquādo & geminum erumpit è latere medio: quæ tamen quidam belgemela, siue melgemela vocant.

Poma conditiua vocat Cato, quæ dolijs conduntur, *pommes de garde*: quæ & scantiana eidem auctori vocari videntur.

Poma orbiculata, à figura orbis in rotunditatē circūacti, inquit Varro & Columella: quēadmodum à mammarum effigie orthomastica: à cōditione castrati seminis spadonia: à corrugationis celeritate pannucea, quæ quamcitissime in rugas abeunt: ab imporuno tumore pulmonea, stoltide

enim tumescunt & mille alia id genus, quæ Plinius suprà scripto loco numerat.

Sunt & parua ingrati saporis, atque etiam odore acutiora, peculiari acerbitatis improbitatisque conuitio, inquit Barbarus. Quibus vis tanta, ut etiam aciem gladij perstringant: vulgus nostrum vocat, *pommes destranguillon, pommes de boys*: quæ eadem austerâ vocare possumus.

Poma lapidosa eadem ratione à Columella vocata, quæ etiam pyra calculosa dicuntur: nempe in quorum parte interna, quidam veluti calculi & lapilli inueniuntur. Columella lib. 10,

-lapidosus obruta pomis Terra. *pômes pierreuse*.

Mitia poma, matura, siue domestica, & dulcia, atque in tempore collecta, *pommes franches, ou pômes meures*. Virgilius,

-sunt nobis mitia poma Castaneæ molles, &c.

Mitescere enim poma dicuntur in arbore, siue etiam alibi, quæ maturescunt, & in tempore matura fiunt. Plinius, Reliquorum pomorum maturitas cito mitescentium transuolat.

Sunt & parua quædam poma gratissimi saporis, quæ petisia nominantur, inquit Plinius. Fortassis ijs proxima & similia, quæ vulgò paradisiâna dicta sunt, quasi cælitus missa: sunt enim præparua, mellea dulcedine, præcoci celeritate, quasi verna, concretu pauco.

Et quandò iâ ad nostratia & vulgaria nomina pomorû deuenimus, æquum est ut ea breui compendio percurramus, omissis antiquis nominibus: quæ ut infinita sunt, ita infinitam propemodum diligentiam requirunt.

P O M O R V M omniū quæ apud nos reperiūtur, longè commendatissima sunt, quæ vulgò Capenduta vocantur, *de courpendu*: fortassis curtipendia siue curtipenda appellanda, à pediculi, è quo dependent, breuitate: vt ipsi veluti arbori inhærere videantur, & è ramis sine pediculo prodire. Itali Calamila appellant, quasi omnium optima: præsertim circa Romā & Bononiam. Nam Veneti corrupte Calamania vocant. Saporis sūt admodū iucundi, & odoris gratissimi, in tanta suauitate minime fugacia, magnitudine media, colore, cum maturuerunt, luteo. Cætera petito apud Ruelliū.

Proxima sunt illis & viribus & sapore, quæ vulgo ratelliana dicuntur, *pommes de rateau*: præterquam quòd maculas rubiginosas tam frequentes non habent, & partem soli apertam, ostendunt rubicundio rem.

Ad hæc etiā non parū accedere videtur quæ renetia vulgus vocat, *pômes de renette*. Sed carnē nō habēt eousque solidā, & paulo dulciore sūt gustu.

Alia sunt ijs non inferiora sapore, sed prægrādia, rotunda, callo fragili, tenero, quæ in Ambianensī municipio (inquit Ruelli⁹) vulgus *rambura* nominat: mira sunt & suauitate gustus, & teneritudine, ita vt in ore frustra liquecant.

Accedūt quæ passipoma vocātur, *des passépômes*, quæ cum reliquis omnibus de primatu certarēt, nisi tam fugacia noscerentur: vnde vernaculum nomen deductum est. Sūt mediocri magnitudine, turbinatiore figura, carne suauī, prætenera, &c. Petito ex Ruellij libro primo.

Ab his, in pretio sunt paradisiāna, de quibus

D. iij.

paulo ante. Sunt autem ex paradisiānis quædam alia dulcia, callo corporis duriore, rotunda, quæ ob sui dulcedinem nimiam à palato morosiore laborantium fastidiuntur: quæ eadem esse putat Ruellius cum melimelis & musteis: Mustea enim (inquit) veteres appellarūt, ea quæ nos præcocia.

Alia sunt poma, quæ ab insitione pyromela vocari possunt: vulgus vocat, *pommepires*: quòd ea in arbore pyro insita sūt, habentque pomorum tantum formā, neque enim sunt turbinata æque ac pyra ipsa: saporem verò & ferè colorē pyrorū, præsertim eorū quæ calculosa vocantur, retinent.

Poma acida, vulg⁹ nostrū vocat malacria, *pômes de malingre*, à saporis acrimonia: sūt oblongiora, dura carne, ex acerbo leniter acescente. Ruellius.

Poma sunt alia vulgo castinia appellata, *pômes de chastignier*, austeriore gustu, dura veluti castaneæ cartilagine, mediocri magnitudine, oblōga. Ruel:

Poma quæ vulgo francetura vocantur, *pômes de frâcestu*, rotundū habent habitum & amplum, callum durius, gratam acerbitem, quæ tandem in dulcedinem degenerat. ea diu seruari possunt, & annicula reperiuntur. Ruellius.

Poma purpurea Columellæ, ea sunt quæ nos vulgo rubelliana appellamus, *pômes de rouveau*: sanguineo enim sūt cortice, carne intus friabili, sapore non ingrato, & ex austero subdulci, nec cito fugientia.

Poma mirabilia vulg⁹ etiamnū vocat, quæ Hierosolymitana Hetrusci: balsamina Ligures padani, & fruticē ipsū siue plantā ex qua prodeūt, appellauere, quòd ea poma oleo pri⁹ imbuta, & per

aliquot dies infolata, deinde vel fimo, vel terra tā-
tis per obruta, dum intabuerint, balsami vires in
glutinandis vulneribus adsciscere polliceantur.
Cætera ex hortulo nostro, & Ruellij libro 2. de-
sumito: nā potius hortēsis est planta, ex qua pro-
deunt, quā quæ in seminario disponi soleat.

Mala insana, quæ Itali melenfana appellant,
Barbaro ea sunt, quæ nos vulgo vocamus, poma
Cupidinis, siue amorū poma, *pommes d'amours*: de
quibus vide hortulū nostrum: nam à frutice vul-
gari sunt in hortis conseri solito. Plura etiam pe-
tito ex Ruellij libro 2. cap. 124.

Plura hīc pomorū nomina describeremus, &
nominatim persequeremur, nisi hoc superuacuū,
& non omnibus vtile putaremus. Cum & poma-
rum nomenclationes ferē nationibus omnibus
sint variæ: vnde fit, vt in tantis tamque varijs
nominibus, atque etiam insitionum adulterijs (vt
inquit Ruellius) perfacile quis falli possit.

Veniamus ad reliquas arbores, sub malorum
generibus contentas: tum quòd fructus orbicula-
tos ferant, tum quòd simile quiddam cum pomis
habeant: vnde etiam mali nomen retinent.

Arbores quæ

SVB MALORVM GE- neribus continentur.

MALVS punica, *pomme de grenade*, dicta quòd
apud Carthagenenses olim fuerit laudatissima, à
D. iiii.

quibus ad nos trāslata, & in Cypro à Venere primū sata, vt testantur Græcorū fabulæ. Eius fructū hodie quidā malū granatū vocant, à granorū multitudine, quæ totidem esse numero in singulis pomis affirmant, etiam si magnitudo variet: modo ex eadem arbore legantur, inquit Barbarus. Quidā Græci ipsam arborē Rhoan & Rhoean, pomum quoque Rhoas, & Rhoidia, & Rhodia vocare solent. Sidem porrò Hippocrati arbor ipsa dicitur à Bœotia regione, in qua frequens est, quæ etiam Sidem appellatur.

Mala punica dulcia, apyrena veteres dixere, *grenades douces*: dictio tamē Græca sonat, quib⁹ nulla est granorū durities, vel minor quā alijs. Nā acida granata, *grenades aigres*, acinos habent duros, & quodammodo lapidosos: qui in sole siccati & obsonijs inspersi, inquit Dioscorides, fluētem aluum sistunt.

Cytinus Dioscoridi & Galeno, flos est ille puniceus mali granati, sed satiui: Balaustium autē, sylvestris, vulgò *des balustres*. Plinius verò pomū ipsum immaturum, & primum partum eius florere incipientis, Cytinum appellat: flores autem ipsos balaustia, in ipso erumpentes cytino, vestibus tingendis idoneos, quarum color nomen inde accepit. Ex Barbaro.

Malicorium, mali punici putamen illud asperū dixerunt veteres, *lescorce dune grenade*: Græci sidiō appellant: nam arbor ipsa, vt prædiximus, à Bœotijs Sida vocabatur.

Cicum autem M. Varroni dicitur membranula prætenuis, in malo punico discrimen faciens.

Vnde Cicures animantes, quæ feræ non sunt, atque agrestes. A quo Veturij quoque nobiles, cognominati Cicurij.

Malus medica, à Media regione, quæ est inter sinum persicum, & mare Hircanum, vnde primū allata. Virgili⁹, Media fert tristes succos, tardūque saporem Fœlicis mali, quo non præstantius ullum. Qua etiam ratione malus persica dicitur à Persia. Huius arboris fructus varij sunt, variique coloris & formæ: atque ob id nomina etiam diuersa sortita sunt. Quædam enim aurea appellantur, à colore propemodum aureo. Vnde Virg. Aurea mala decem misi, cras altera mittam. Atque ea quidem sunt rotundiora, & maiora, ac corticis durioris & crassioris: qualia fortassis sunt quæ Venetijs audij appellari poma Adami: vnde etiam fortassis nuptialia poma appellata, quòd edita sint à Tellure, vt fabulantur, nuntiato Iouis & Iunonis connubio. De quibus etiam puto fabulatos poetas, cum Herculem dixerunt ex hortis Hesperidum poma aurea rapuisse. Vnde ipsam arborem hesperida, & malum eius hesperinum vocāt, authore Iuba. Huius generis sunt & alia, minora tamen paulo: sed eiusdem prope coloris, quæ vulgò arantia appellamus: ab Arantio oppido, in quod primū ex insulis illis fortunatis aduecta sūt. Sed & medica ex ea arbore quā paulo ante retulimus, forma sunt & colore cōgeneri cū alijs: præterquā quòd non vsque adeo rotunda sunt, neque coloris tã speciosi ac flauī aut etiam aurei: sunt enim pallidiora. Quinetiam corticem dulciorem paulo habent ipsis arantijs: qua-

rum cortex nisi ficcus, & saccaro cōditus, vix aut nunquam editur. Ea & citrea & citria mala Latinis, hodie citronia appellantur, *des citrons*: unde citrinus color, & citreæ mensæ, apud antiquos: quas tamen Barbarus multis argumentis cōtendit fieri non fuisse solitas ex hac citro arbore, aut medica siue persica, quæ exigua est, vt potius fruticis quàm arboris nomē promereatur. apud Italos translatitia & triuialis, vt pluribus generibus citreta Liguria, Campaniæ, Benaco lacu, Italia ferè tota germinet fœliciter. Quin potius ait arborem, ex qua tam celebres mensæ ab antiquis, & Plinio ac Cicerone decantatæ fieri solebant, eam esse quam Strabo & Theophrastus, itē etiā Plinius tegetem, & thyian, & thyon appellauere: quæ ramis, caudice, frondibus, syluestri cupresso propemodum similis est. De hac videto Theophrastū lib. 4. & 5. cap. 5. Cæterum citrus nostras nihil commune cum cupresso habere videtur: cui folium est andrachnes vnedonisque, spinis intercurrētibus, vt in pyro & oxyacantha, sed læuibus, infestis mucrone & validis. Hæc Barbarus. Sed vt ad ipsa mala redeamus, certum est ex Athenæo mala citrea Plutarchi auorum memoria nunquam gustata fuisse: sed neque Plinij & Theophrasti seculis magnopere degustabantur, tantum odore commendato: nunc vero (inquit Hermolaus) à Palladij fere temporibus promiscuū expetim⁹ cœnis: qui & medullas eorū acris dulcibus mutare docuit. Hæc itaque mala ex insitione quoties proueniunt, citromela proprie di-

cuntur ab aliquibus. Aristophanes autem grammaticus à Lacedæmonijs oxymala persica nūcupari prodidit, à sapore acetoso, & quòd ex Persia allata sint, quibus etiam deos coronari solitos suis temporibus refert. Dyphilus author est, citria quandoque pruna Persica vocari solita. Sed hæc ferè ex Hermolai commentarijs in Dioscoridem. Plura videto apud Ruellium libro primo De stirpium natura, quem nunc summa diligentia, & incredibili pene elegantia, in studiosorum gratiam imprimendum curat. Opus me hercule, omni laude dignissimum, & longe omnium præstantissimum.

Est præterea aliud malorum genus eiusdem cum citrio speciei, sed colorem ut plurimum viridiorē habens, & formam oblongiorē: minus tamen est pomum, neque tanti aut succi, aut odoris: quinetiam læviori cortice præditum est, & in superiore, atque etiam inferiore sui parte veluti pappulas quasdam mammarum extuberantijs similes ostendens, longe eminentiores quàm malum citriū. Hoc itaque pomi genus vulgo Limonium appellant, nescio qua ratione: *ung limon*.

MALVS cydonia, *ung coigner*, à Sidonte Corinthi vico dicta, inquit Athenæus, cum cody mala prius vocaretur. Alij Cydoniam dictam putant, quoniam ex Creta primum allata fuerit, inquit Barbarus: nēpe à Cydone Cretæ oppido. Cotoneā primus Cato appellavit: fructus autem ipse vocatur, cydonium siue etiā cotoneū malum, *une pomme de coing*. Vltimum nomen adhuc Itali

retinuerunt, vt in hortulo satis diximus: vocant enim illi *melo codognio*. Atque hæc quidem mala cydonia siue cotonea, appellarim mascula, ad struthiorum differentiam, de quibus statim dicemus: sunt enim cotonea breuiora & rotundiora, & minus lanuginis habentia, rugis quibusdam distincta & coactiora: quorum succo fit optimum cydoniatum, *du codignac*: quod nostræ mulierculæ circa autumnum ita conficiunt: cortice primum adempto: deinde exēteratis ipsis malis, & ex aqua coctis, & per cribrum satis densum percolatis: postea cum melle & saccaro ad læuorem tritis. Si vero cōspicuum & pellucidum ac clarum, quod vocant, facere velint, id quidem cum albuminibus ouorum & cinnamomo inter percolādum faciūt, atque inde colorem aureū acquirit cydoniatum. Quinetiam Lugdunenses (quod fortassis ex Galeni documētis acceperunt) addito paululo scammonij in ipsa percolatione, cydoniatum laxatiuū (vt vocāt) facere consueuerūt, alioqui ex se astringere aluum, non autem soluere consueuit, præsertim si præsumatur. Hoc igitur cydoniatū cū scāmonio factum, vulgus nostrum cydoniatum Lugdunense appellat, *du codignac de Lyon*. Sunt præterea malorum cydoniorum alia oblongiora, læuiora, & minus rugarum habentia, colore tā intus quā exterius aureo, odorem non tam latē iactantia, maiori etiam humiditate abūdantia, quæ struthia mala, siue struthiomela appellantur: ego cydonia foeminina vocauerim cum vulgo, *des coignes*: quorum succo fit optimum medicamētum, quod diacydonion Galeno appellatur, ad prouo-

cādam appetentiā vētriculi. Columella lib. 5. cap. 10, tria malorum genera facit: struthia quæ serotino prouentu odoratius vibrant: sub quibus Neapolitana cōprehenduntur (inquit Barbarus). quāquā Aetio struthia dicantur, vt prius descripsim⁹, quæ magna sunt, vt suauiora, minorique placent acerbitate: præterea chrysomeliana siue chrysomela, quòd colore ad aurum sint inclinato: & muſtea, quæ præcocia sunt, & celeriter mitescunt. Vnde etiā melimela appellātur ab Atheniēſibus, hoc est, mellita & dulcia mala. atque ea quidem etiam miscella appellātur: fiuntque ex insitione, cū mali dulcis & communis surculus inseritur malo cydoniæ. Cæterum cotonea mala, struthijs insita, muluiana à re ipsa nominantur, quæ sola omnium vel cruda manduntur: cætera enim non nisi cruda vescendo sunt. Sunt præterea etiam cydonia syluestria parua, è struthijs odoratissima, in sepibus nata, quæ vulgus nostrum vocat, *coings saunages*. Sed hæc de his satis. Plura videto apud Ruelliū in libris De stirpium natura.

Malus armeniaca, siue armenia, in persicorum genere apud Galenū venit. vocant autē Itali tā arborem ipsam, quàm fructum, *diarmelini*: quemadmodum bolum armeniam, aut terram armeniacam dicimus, quæ primū ex Armenia Asiæ regione ad nos venit, & inde adfertur. Vulgus nostrum malum armeniam vocat, *ung abricottier*: & fructum ipsum, *ung abricot*, qui hoc solum, inquit Galenus, à persico discrepat, quòd minus malum sit. Columella lib. 5. cap. 10, Sorbi quoque (inquit) & armeniaci, atque persici nō minima est gratia.

Armeniaca autem, inquit Ruellius, prunorum generis esse tradunt, sola è prunis odore commendantur: atque hinc fortassis nomen nostrum deductum, quòd ea Græci non præcocia, sed bericoca nominent, vnde fit vt abricoca proferamus. Cuius opinioni facillime assenserim: vtrinque enim & foris, & etiam intus in ipso nucleo pruni potius quàm perfici, naturam & faciem referre videntur.

Malus præcox, siue præcoqua videtur ea dici arbor Columellæ, vel quæ celerrime omnium fructum producit, (quales sunt illæ arbores, quas, vt prius dixi, vocamus vulgo, *hastines*): vel quæ mala præcoqua fert, de quib⁹ mox dicturi sumus. Ait enim ille libro 5. cap. 10, Locis, inquit, frigidis autumnii temporibus & aquosis, præcoques ponito: vt ante pluuiam fructum deligas. Itaque videto, quid præcoques arbores vocet. Mala autem præcoqua, è persicorum genere esse nemo dubitat: sùntque ea persica, quæ vulgus nostrum appellat, *avantpêches*: quidam Trecacina persica vocant, *pêches de Troyes*: quod ex vrbe quadam Lutetiæ vicina (cui Trecis nomen est) ad nos adferantur. Ea vt cæteris sunt minora, ita iucundissimi sunt saporis, & gustus innocentissimi: dicta præcoqua, quòd prius nascantur, & celerius maturescant quàm alia persica: sola enim proueniendi celeritate à cæteris dissident. Vnde Martialis,

Vilia maternis fueramus præcoqua ramis,

Nunc in adoptiuis persica sola sumus.

Et quia in persicorum sermonem incidimus,

æquum est vt de ijs etiam nunc dicamus.

M A L V S persica, vulgo notissima, dicta quòd è Persia siue Perside regione, ad nos primū venerit, indèque aduecta sit. Columella persicum arborem vocat libro 5. cap. 10, Siliquam Græcam, inquit, & persicum ante brumam serito. Arbor ipsa, tam nota est, vt descriptione non egeat. Pomum autem gerit carnosum, succulētum, extrinsecus lanuginosum, duram intus & scabram nucem habēs, quæ Latinis ossis nomine explicatur. Colum. Persici ossa, in pastinatis areis sunt ponenda, &c. Ita quoque & prunorum & cerasorum ossa vocabimus, quæ in ipsis continentur: non autem cum vulgo nucleum, *ung noyan*: nam nucleus est id quod ipsum os continet, quem falso amygdalum vocamus, à similitudine nuclei amygdalini.

Cæterum mali persici fructus multa sunt hodie apud nos genera, quemadmodum etiam apud antiquos fuerant. Est enim malum persicum populare, quod nucleum dimittit: quorum persicorum optima omnium apud nos commendantur Corboliana, *pesches de corbueil*. Omittā præcoqua & armeniaca, de quibus paulo ante. Sunt & persica duracina, ex re dicta, quòd corpus pertinaci⁹ hæreat ossi, quàm vt auelli queat, inquit Ruelli⁹: nos vulgo pressum vocamus, *une presse*: quòd caro ligno interiori apprimatur. colorem habent flauio-rem huiusmodi persica quàm alia: & vt plurimum crassiora sunt, & duriorē carne prædita, vt non tam facile vnguē admittant.

Sunt & alterius generis persica, quæ ab insitio-

ne nomen acceperunt: vocanturque nuciperfica, *des peschenoix*, quòd in nucem iuglandem insertus persicæ mali surculus, fructum ferat, inter iuglãdem & persicum communem. sed tamen colorem externum tantum habere videtur iuglandis nuci cortici similem: vnde fortassis sponte sua arbor huiuscemodi creuisse putanda est: est enim humilis, præcoci persici proceritate, folio amygdalæ, sed maiori, flore puniceo. Pomum emicat viride, carnosum, succulentum: sed cuius caro dentes obtūdat, præsertim si immatura sit: cæterum nulla exterius lanugine pubescit: medio inter iuglandem & persicum malum sapore. scatent hac arbore Galliarum plærque tractus.

Quinetiam ex insitione nouum persicorum genus subortū est: vt ex amygdalo, seu nuce Græca, & persico aliud arboris & fructus genus hodie videamus, quod amygdalopersicum iure appellare possumus: malum enim ipsum foris persicum mentitur, cuius etiam caro edi potest: intus autem nucem habet, amygdalæ propemodum similem, & facie, & nuclei gustu. Adeò nihil est quod non quotidie hominum ingenijs nouum & varium fiat. Sed iam æquum est, vt ad pyrorum fructus & differentias veniamus, quandò inter mala connumerari licuit, & pomorum nomine veniunt appellanda: quanquam è pyris sola quæ libralia à pondere appellantur, mala dici consueuerunt.

Pyrorum diffe-

RENTIAE ET FRUCTVS.

Prius quàm pyrū arborem explicemus, succurrit, vt, quandò adhuc sermo integer est de persica arbore, perseam etiam declaremus: ne quis vocū vicinitate deludatur, vt vnam pro alia vsurpet. Est enim perseæ arbor longe à persica dissimilis, quam pyro per omnia similem fecit Theophrastus. Pomū fert longius pyro, inclusum amygdalæ putamine & corio, colore herbido: cordis humani figuram referens, inquit Plutarchus: cuius etiam arboris folia linguæ humanæ formam habent. Perseæ dicta, quòd à Perseo Memphi sata fuerit. Apud nos nulla est, neque enim extra orientem nasci voluit. Plura ex Ruellio.

Pyrus arbor omnibus notissima, Græcis apios & adípios dicta, præsertim quæ vrbana & edomita erat: vulgo *ung poirier*: cuius descriptionem & inferendi rationem, ex bonis authoribus collectâ tibi dicet Ruelli⁹ noster, libro primo De natura stirpium. Nobis illud fuerit satis, iuuenibus nostris, bonarum literarum studiosis, in hoc satisfecisse, vt vulgaria quæ sunt, & magis necessaria, explicemus. Pyrurū igitur arborum duo sunt genera: alia enim est satiuæ, quæ nomen suū retinet. Colum. Pyrū autumnò ante brumâ serito. Virg. -mutatâmq; insita mala Ferre pyrum.

Alia est sylvestris, quæ Græcis achras, Latinis pirastrer dicitur, *poirier saulnaige*: Plinius syluaticam

pyrum appellat: Si in pyrum syluaticam insecueris, inquit, pyrū quamuis bonā, &c. Fructus fert hæc arbor cūprimis acerbos, & gustu astringentes, Græci achrades vocant, vulgus nostrū, *poires sauuaiges*: quales passim in Rothomagēsi & Normano agro reperiūtur: ex quib⁹ succū exprimūt, & vinum faciūt, quod pyreā vocāt, *du peré*: quemadmodū ē pomis etiā solent, quod vulgo cidrea dicitur, *du cidre*: fit autē prælo, & trusatilibus molis, tortiuū ius exprimentibus. Deinde rursus (inquit Columella) secundariū vinū faciunt, fratribus & retrimētis aqua maceratis, ita vt pomea lora dici possit, nō parui ad restinguēdam rusticorum sitim momenti. Sed iam ad fructus veniendum.

Pyrorum genera, quemadmodum & malorum quoque tum apud nos, tum etiam apud antiquos sunt admodū multa, & quæ vix omnia recenseri possunt, meo iudicio. Dabimus tamē operā, vt aliquot recenseamus, ne in hoc vobis defuisse videamur. Itaque ab antiquis pyrorū nominibus incipiemus: atque ea vobis proferem⁹, quæ ex Plinio, Columella, Barbaro, & alijs animaduertimus.

Pyra (inquit Plinius) à pomis hoc differunt tantum, quod vsque adeo orbiculata non sunt, neque perfectæ rotunditatis, sed turbinatioris & oblongioris formæ ac figuræ: accipiūntque cognomina variā tū ab inuentoribus & personis quibusdam, tum à sapore & colore, tum etiam à prouincijs, vt mox dicturi sumus.

Pyra superba Plinio, parua erant, ocyssima, odoratissimāq; , fortassis nostris moschetis similia.

Pyra crustumina eidem dicebantur ex parte

rubentia, omnium gratissimi saporis.

Pyra falerna, quæ & lactea dicta sunt, à potu, & succi abundantia.

Pyra Syria, à regione Syriæ dicta, colore erant nigro, quæ etiâ Tarçtina Columellæ dicta sunt. Atque ita alia permulta à suis regionibus & locis, in quibus proueniebant. vberius, cognomina accepere.

Authores suos nobilitauere (inquit Plinius) pyra Decumiana, à Decumio inuentore: vnde etiâ pseudodecumiana appellata, quæ falsò Decumij nomen mentiebantur. Ita quoque & Dolabelliana, longissimi pediculi: Pomponiana, cognomine mammosa: & alia innumera ab authoribus, odore, tempore, colore, patrijs petita, quærto ex Plinij libro 15. cap. 15. longum enim esset omnia recensere.

Pyra serotina, quæ ad hyemem vsque in matre pendent, gelu maturescētia, quæ & libralibus pyris natura est, *poires tardifues*. Cuius generis sunt, quæ etiam laurea appellantur.

Pyra volema à Virgilio dicta, quòd volam implēt: vnde inuolare dicimus, inquit Seruus. Eadē sementina & multea vocauit Cato: Volemia appellat Macrobius lib. 3. ca. 19. Satur. Quo in loco, cirita, ceruifca, calculosa, lolliana, & permulta alia pyrorum cognomina legito. Nunc ad nostra vulgaria veniendum: quorum cum permulta iam adnotassemus, & in puerorū gratiam descripsissemus: factum est vt eādē operā præstitisse, & ferè eodem tēpore nostrū Ruelliū animaduēterim: cuius librū cū nondū adhuc omnino impressum

legissem, & in hanc partem incidissem, quæ de re nostra diligentissime tractat : malui viro doctissimo, & in huiusce rei cognitione longè absolutissimo cedere, quàm mihi id attribuere, quod ille accuratiori inuestigatione multò ante me præiudicabat. Itaque vulgarium cognominum interpretationē ex eo desumemus: quibus fortassis nōnulla quædā à nobis præterea inuenta subnectemus.

P Y R A itaque omniū nobis gratissima sūt, quæ vulgo bōchrestiana cognominantur, *poires de bon chrestien*: non ob hoc solum quòd in eximia suauitate librale pondus æquent : sed quia tantæ sunt teneritudinis, vt gustata vel ipso ore & tantum primoribus labris, statim eliquescant, & perennent, gestatūque tolerant. Primū quidem Neapolim vsque delata Carolo octauo ibi res gerente, à foelici illa Campania.

Proxima magnitudine sunt ijs mariana, vulgo diuæ Mariæ pyra dicta, *poires de nostre dame*: aquosa dulcedine suauia, mirāque teneritudine placēt: sed fugaciora multo, quàm bonchrestiana.

Minima omniū sunt muschata, *poires musquettes*: quæ nomine alio chia vulgo dicuntur, *poires de chiot*, baccas corporis tuberculo non excedentia: quina senāve, sæpe plura ab vna origine longis dependent pediculis: odorata moschi iucunditate: ab hoc nomen contraxerunt.

Media magnitudine sunt callionia, *poires de calliot*: quæ eadem calculosa dici posse, & eleganter quidem, nos docuit Iacobus Syluius: quod exēterata, veluti calculorum quorundam multitudinem ostendant, qui etiam inter edendum sentiū.

tur. carne sunt iucunda, dulci, odorata, friabili. à præstâtia pyri (inquit Ruellius) Græcum nomen vulgus emendicauit, quasi dixeris meliora.

Pyra rosata, à sapore & odore dicta, quòd dum eduntur, rosas oleant. Idque fieri quidam putât, si dum inferitur furculus, aqua rosacea humectatur: aut dum planta & semen in seminario ponitur, aqua rosacea irrigatur.

Pyra bicipitia, quòd gemino capite visantur, *poires a deux testes*: singulari sunt commendatione, corpore suaui, non lapidoso, succi grati, palatum etiam morosum recreantis.

Turbinatiora omnium certoliana, *poires de cer-teau*: quæ Campanica alio nomine dicuntur, non quidem ab illa Campania, quæ in Italia est: nam apud Italos sunt peregrina: sed à nostra Galliarû Campania, quæ Pertosiensis appellatur. Ea igitur pyra in metæ formam mucronâtur, hyemē tolerant, duriorē corporis callo, mira suauitate, præsertim cocta iter cineres, & prunis tosta, ita enim saccharata videntur. Nōnulli, vt saporem augeant, saccaro condiunt, adiecta cinnamomi & caryophyllorum portiuncula, vt cœnas claudant.

Pyra Martiniana, *poires de saint Martin*, quòd ad hyemem vsque durant, & in parente propendunt: colligunturque circa Martinalia, aut D. Martini festum, suaui sunt gustu, firmisscula carne: quæ non nisi cocta ferè manduntur. Vbi gelicidia sensere, sunt multo teneriora: ea etiam hybernas menses finiunt.

Finora vulgo appellata, *poires de fin or*, quòd auri puti colorem referant. asperiorē sunt carne,

duriorēque prædita: non prius quàm gelu experiantur, edomita duritie mitescunt. Ea diutissime durant: quamuis in eo genere æstiuā inueniantur & præcocia.

Quæ autem eius generis præcocia inueniuntur, ea vulgus nostrum vocat, *poires de hastineau*: quòd celerius emergant & prædeant, quàm alia.

Magnopere commendantur bergamota, *poires bergamotes*, seri nostra memoria cœpta, & sapore & succo præstantia.

Sunt & quæ strangulanea pyra appellantur, vulgo *poires destranguillon*: quæ cum pulchritudine & rubro colore & luteo, quasi maturitatis indice prætereuntes inuitent ad carptum: mansa tamen tanta displicent acerbitate, vt decurari nequeant: sed demorsa, protinus respuantur, vnde nomen habent.

Proxima his ferè sunt quæ angustiana, siue angustia pyra nominantur, vulgo *poires d'angoisse*: quòd dum eduntur: acerbo & austero quodam sapore ita molesta sunt, vt angustiores fauces reddant, & plurimum noceant, nisi matura admodū & emollitissima carpantur.

Pyra item tofacea, *poires de tuffa*, dicta quòd intus scabra sint, & veluti tofos quosdam sentiamus, dum illa edimus: minus sunt turbinata, cærei coloris & aquosi, ac multi succi, præsertim dum maturuerunt. Atque hæc sufficiant de pyrorum generib⁹, quæ qui omnia (vt sunt innumera) referre vellet: vix integrum volumen huic operæ satisfaceret. Reliqua quisque apud se colligat & conspiciat. Nunc ad prunorum differentias,

Prunorū ordo.

Absolutis iam Pomarij nostri duobus ordinibus, tertius nunc nobis est instituendus : in quo prunorum differentias & genera breui ratione describere nos oportet.

Prunus, *ung prunier*, à Græcis coccomelea vel coccimelea dicta: arbor est procera, radicibus summo cespite vagantibus, paucis, &c. Videto diligenter Pliniū lib. 15. cap. 13. & Theophrastum lib. 3. cap. 16. Duplex autem est prunus arbor: alia enim est domestica, siue urbana & satiuā, atque edomitā, de qua nunc agitur. Alia agrestis & sylvestris, quam spinum vocasse videtur Virgilius eo versu, Spinosa iā pruna ferentes. Pruni sylvestres, genera spinarū sunt Columellæ, quas Theophrastus contumacis vitæ tradidit. Sed iam ad fructus ipsos, ut breuiter agamus.

Fructus prunorum sylvestriū, Græci epymelidas vocant, nos vulgo *des prunelles*, tracta dictione à Græcis, qui fortasse, ut inquit Galenus, prunum agrestē in Asia prumnū vocāt: vulgus nostrū vocat, *ung prunellier*. Ceterū prunorū sylvestriū succo hodie fit optima acacia apud pharmacopolas.

Prunorum domesticorum ingens turba, inquit Plinius, versicolor, nigra, candicans, &c.

Hordearia pruna, antiquis dicta, à comitatu eius frugis: suntque ea quæ cærea vocamus.

Asinina pruna, eodem colore, sed seriora & maiora: à vilitate cognominata: quemadmo-

dum nos etiam quædā pruna eiusdem propè speciei vocamus, vulgo *des poittrons*, ou *des dauesnes*.

Sunt & pruna armeniaca, inquit Plinius, ab externa gente cognominata, atque hæc quidē solo odore commendantur: vulgo nos apricota vocamus, *des apricotz*: de quibus suprà in persicis.

Inserbātur etiamnum Plinij temporibus pruna ipsi nuci iuglandi: atque hæc quidem quæ ex tali insitione prodibant, nucipruna appellabantur, quæ faciem parētis, & succum adoptionis exhibent. Quineriam eiusdem Plinij memoria, in Bethica regione, malis pruna inferi cœperant, atque amygdalis: quæ ob id malina & amygdalina vocabantur.

Pruna onychina Columellæ dicebantur, quæ & cerina: hæc vero onychis, id est vnguis formam habebant, vnde cognomen acceperunt.

Pruna damascena, *prunes de damas*: à Syriæ Damasco cognominata, inquit Plinius: à peregrinis arboribus nomen acceperunt: nunc etiam apud nos familiaria: sūntque nigra cute, carne suavi, rotundo ligno, exili nucleo: quæ digitis pressa internum os dimittunt.

Sunt autem alia eiusdem speciei, cute quidem nigra, & quodāmodo lanuginosa (si quidem mucus aut flos ille lanugo appellari debeat) sed carne subacriore, & minus solida, quæque digitis pressa internum os non dimittunt. Ea autem vulgus nostrum appellat, *prunes de Iozas*.

Popularia Damascenorū pruna, sorbis Romæ inferi solita, Plinius à Græcis mixa appellari cōtendit: Quibus, inquit, similis est persicus Aegy-

ptia: nisi quòd poma AEgyptiæ rubescunt. Paulus myxon arboris esse fructum meminit, minorem pruno, & consimilis facultatis. Atqui Ruellij opinio hæc est, vt quæ Græcis myxa, & per diminutionem myxaria nunc officinis dicuntur, Galenus serica appellauerit (quanquam serica ad nostras iuiubas retulerim) quæ inutilia stomacho, nec nisi fastidiosis pueris, aut malacia laborantibus mulierculis expetita. Syrii Augusti, vt conijcio, honore sebastos hæc myxa vocauerunt: nunc, vt interpretor, officinæ sebesten. Arboris eius ligno cortex albus, ramus virens, folio rotundo, amplo, fructus in racemo dulcis, candido lentore plenus, cū interiori nucleo quasi oliuæ siccatur. Hactenus Ruellius. Idē tamē alio loco, ordine alphabetico de myxa loquēs, ait esse arborem ex eorū conspectu quibus frequēs est, procero caudice supra terram elatam, qui cortice candido vestiatur. Fundit ramos (inquit) viridi colore nitentes, folia habet in rotundū circinnata, poma auellanae nucis magnitudine, racematim collecta, per maturitatem cærulea, callo corporis dulci, intus albo, mucoso lentore: vnde Græcis nomen vsurpatum putaue- rim, qui myxon mucum nominare consueuerunt. Viscum fit in Syria ex arboris huius acinis, quod damascenum vocant, commēdatissimū aucupijs, præterquam aquatiliū volucrum. *de la gluz.*

Est & sua prunus, vt Theophrasto placet, AEgypto, magnitudine insigni, non dissimilis spinæ Syriæ, folio pruni, sed immortalis, pomo mespili, ligno intus grandi & rotundo. florere incipit mēse Iulio, maturescit bruma, nec folia dimittit. Cor-

pus ipsum pomi natura copiamque messium instar incolis: purgatum enim tundunt, seruantque eius offas qui Thebis habitant. Hæc Barbarus ex Theophrasto.

Cæterum hoc etiam sciendum est ex eodẽ Barbaro, in syluestribus satiuisque prunis, limum esse arborum, quem Græci lichena vocant.

Pruna Iberica (inquit Aetius) dicta, quod primum in Hispania venerunt: suntque omnium dulcissimi succi, duriorisque carnis, gustu suauis. Ea, qua parte solem spectant, purpureo nitent colore, aduersa parte candicant, vel subrubent: & pressa digitis internum os dimittunt, quemadmodum damascena: Ruellius pertigona cognomine appellata fuisse scripsit.

Alia sunt coloris cærea, ex candido in luteum pallescentia, quæ cæreola vel cæreia apud nos etiam vocitantur, inquit Ruellius. *prunes blanches*.

Alia maiuscula, mollia, purpurea, pedicularia vulgo à vilitate dicta: quibus sues rure saginantur: quæ non ab re asinina appellari possint. Ruellius. De purpureis autem sic Columella lib. 12. cap. 10: Pruna (inquit) purpurea cum immatura, non tamen percruda legeris, diligenter inspicito, ut sint integra sine vitio, aut vermiculo.

Commendantur etiam summopere apud nos, quæ prunidactyla vulgo appellatur, *prunes dattes*: fortassis non ijs omnino dissimilia, quæ Columella onychina appellauit à forma unguis: nam & hæc quoque à dactyli, hoc est fructus palmæ arboris figura, nomen retinuerunt. Ruellius tamen à longitudine digiti appellari putat. sunt autem

purpurea, suavi carne, orata pomi specie, insitionis mangonio, nusquam non nascentia.

Alia sunt, inquit Ruellius, quæ noberdiana & iuliana appellatur: aliquanto seriora, cæruleo colore, cumulatim in parente intorto surculo pendencia, dum passa contrahantur in rugas.

Cætera prunorum vulgarium genera persequi ut longissimum esset, ita sane laboris prope infiniti. Quapropter unusquisque apud se quæ supersunt, inquit: & vulgarem cognominationem sequutus, ijs nomina imponat: atque ea forma describat, quam in superioribus posuimus. Nunc ad cerasiorum ordines veniendum.

Cerasetum.

Cerasetum id appellare possumus, quod vulgo dicitur, *une cerisaye*: ea forma qua castanetum & oliuetum, de quibus postea. Itaque cerasetum locus erit, cerasis arboribus, amœnitatis vel etiam vtilitatis gratia consitus.

Cerasus autem arbor est vulgo nota, *ung cerisier*. cuius descriptionē ex Plinio lib. 15. cap. 25. & lib. 23. cap. 7. & 16. cap. 18. sumito: vel ex Theophrasti lib. 3. cap. 13. nam vulgarium arborum descriptiones pueris referre longissimum esset, Id tantum sit satis ex Athenæo & Plinio scire. Lucullum Romanorum Imperatorē, posteaquā de bellato Mithridate, victoria potitus esset, primū arborem hanc à Cerasunte Pontico municipio

in Italiam detulisse : fructumque eius gentilitio nomine cerasiū appellasse. Etenim pomum ipsum non cerasum, sed cerasium vocari Seruius præcipit: quod sanè crediderim elegantius esse, & magis proprium. An verò eidem credendū, qui cornū in Italia cerasiū fuisse prodat, cum alia res omnino sit cornus, alia cerasus, satis ambigimus. Sed de cornis postea: nūc ad cerasiorū varia genera.

Cerasiorū genera, quæ Plinius retulit, ferè sunt hæc, ut primū ab antiquis vocabulis incipiamus.

Aproniana, quæ maxime rubent. Nigerrima sunt ætia. Rotunda verò cæciliana. Iulianis gratus sapor, sed pene tantū sub arbore sua adeò teneris, ut gestatum nō tolerant. Principatus duracinis, quæ Campania Pliniana nominat: in Belgica Lusitanis: in ripis etiam Rheni. Tertius ijs colos è nigro ac rubenti viridique, similis maturiscentibus semper.

Sunt & laurea cerasia, in lauro primū insita, quæ minus quinquennio, ante quā Plinius commentaret, prodierant, nō ingrata amaritudinis: atque hinc amarasia vulgo apud Italos appellata, inquit Barbarus, quasi amara cerasia: quod amarorem non iniucundum resipiant.

Sunt & Macedonica cerasia, parvæ quidem arboris, raroque (inquit Plinius) tria cubita excedētis: & minore etiamnum frutice chamæcerasi. Inter prima hoc è pomis colono annuam gratiam refert. Primum candidum, mox rubescit, deinde fugiens nigret. Hæc ex Plinio.

CERASIORVM autem apud nos varia etiam sunt genera: quæ optimum est ut explicemus.

Quædã (inquit Ruellius) mediocri arbore crescunt, interdum pumila, quasi frutice (quam chamæcerasum dici putat, hoc est, cerasum agrestem). pendunt autem pediculo breui, pomo rotundo, rubete, carne multa, molli, succosa, osse intus duro, nucleo dulci, grato acore placentia: fortassis ijs similia, quæ aproniana Plinius appellauit: atque hæc quidem apud nos tantum cerasij nomen meruerunt: vulgus enim vocat, *des cerises*: etsi in Lugdunensi agro cerasia appellent, quæ Franci guinea: & ediuerso guinea, quæ illi cerasia: sed hoc linguæ varietas, & incerta quædam, atque inconstans vulgi opinio effecit.

Chamæcerasus autem arbor, & chamæcerasia forte appellanda erunt, quæ in syluis & nemoribus, nonnunquam in dumetis & cultis inueniuntur: baccis paruis, callo carnis rotundiore, ossibus oppresso, parte soli obuersa rubescente, auersa candidante: sapore dulci quidem, sed dilutiore. rursum familiaria sponte, nullo humano cultu, nascuntur.

Sunt & insuper alia nigerrima, quibus succus inest sanguineus, ut vescentium manus & labra sanguine suo, modo mororum, inficiant: utraque autem (inquit Ruellius) sessiana rura vocant. sed posterius hoc veteribus ætianum dici putauerim, ut prius illud forsitan cæcilianum: curtato (ut in Gallia plerumque fieri solet) vetere vocabulo, cæcilianum pro cæciliano concise prolatum. Hæc Ruellius.

Sunt & quædam cerasia (inquit idem) quæ pomo prodeunt proximo ex arbore, grandiuscula, longiore petiolo, gustu multo acidior quam su-

periōra, & subacerbo, cætera apronianis similia. hæc autē vulgus *merasia* vocat, *des merises*. Quorum quædam ob nimiam sui acrimoniam respuuntur: quædam nimia sui dulcedinē fastidium pariunt. Multò sunt minora alijs: & quæ acida, rubicundum colorem præ se ferunt: quæ vero dulcia, etiam nigerrimum: vt manus & os ipsum ac labra, haud secus ac mora intingant.

Alia *cerasia* procera ex arbore dependent: turbinatiore & oblongiore pomi figura: pediculis longis, pluribus vnà coeuntibus: baccis partim rubentibus, partim candicantibus, nonnunquam in totum rubris: prædulci carne, ori iucunda, fragili intus osse, nucleo nō insuavi. Sed hoc malum longè acidis fugacius, primūque (inquit Ruelius) in *cerasiorum* genere maturitatem sentit, vulgus nostrū *guinea* vocat, *des guynnes*, fortassis ob id, vt quidam autumāt, quòd ex ea parte Gallix primum allata, quæ Aquitania dicitur, vulgo *Guyenne*, vnde nomen tractum.

Sed inter ea habentur quædā crassiora, alta carne, prædura, magna ex parte albicantia, prædulci gustu, callo corporis nucleo pertinacius hærente: vnde putarim veterib⁹ *duracina* *cerasia* nūcupari.

Sunt præterea etiam alia ijs congenerem quandam formam habentia: sed tardissime omnium crescentia, crassioraque & nigriora: carne duriore & solidiore, admodum dulci, & in qua per maturitatem vermiculi albicantes generantur. omnium enim facillime putrescunt. Ea *cerasia* vulgo *cordia* appellantur, *des cœurs*, à cordis humani effigie, quam tum ipse fructus, tum etiam os ipsum,

quod intus continetur, præ se ferunt. Quidam à galeri cuiusdam forma vocant, *des heaulmes*, *des cerises heaulmees* : & arborem ipsam, *ung heaulmier*. Quæ nomina in agro Andegauensi peculiariora sūt.

Cætera cerasiorum quæ in totum rubent, molliora alijs cedunt: quæ partim albicant, partim rubescunt, cum vtrisque societatem ineunt. Celerius marcescunt, quæ molliori constant carne.

Condiendorum autem & conseruandorum cerasiorum rationē hoc loco explicare superuacuum videretur: quando & id omnibus notum est, & institutum nostrum excedit: quemadmodum etiam si conserendarum arborum formam præscriberemus. Quæ omnia fusissime doctissimus ille Ruellius pertractauit. Nunc ad cornos arbores.

Sed prius quàm de cornis dicamus, ne quis affinitate & consonantia dictionum decipiatur, vt ceratia pro cerasijs dicat: æquum videtur id quicquid est dubij soluere, & hoc loco de ceratijs dicere, quas siliquas Latini vocant.

CERATIA igitur (inquit Galenus lib. 2. De alimentis) per t litteram scripta, atque prolata tertia syllaba, nihil cum cerasijs per s scriptis habet similitudinis. Lignosus nanque est hic fructus, & in cibo prauis succi, necessario etiam cōcoctu difficilis. Hæc ille.

Idem lib. 7. Simplicium, arborem huiusmodi siliquas ferentem, ceratoniam vocauit: Ceratonia (inquit) exiccantis est & astringentis facultatis, sicut & fructus eius quæ ceratia vocant: nonnihil etiam dulcedinis continens. Accidit autem istis quiddam simile cerasijs, &c.

Columella siliquam Græcam appellauit ipsius arboris fructum, quem etiam à Græcis ceration vocari tradit: Siliquam Græcā (inquit ille lib. 5. cap. 10.) quam quidam ceration vocant, & persicum, ante brumam per antumnum serito.

Ceration autem vocarunt Græci fructum, à corni similitudine. Recētiore Græci xylocerata vocant, inquit Barbarus. Quidam etiam Latini siliquas dulces: Itali vulgo, *delle carebó*. Siliquam etiānum arborem ipsam, vel siliquam Græcam Latini appellarunt, vt in priore Columellæ exemplo visum est, propter nobilem siliquarum fertilitatē.

Arbor hæc in Italia, & apud nostros Vascones frequens, siliquas ferens digitorū hominis longitudine, sed latiores, falcatas, pollicari latitudine: quæ lignosæ cum sint, eduntur tamen, & prædulces sentiuntur. Succo & semine cassiam fistulam referunt. Quælibet siliqua quatuor intus grana continet, quæ neque caro, neque lignū, neque cartilago dici possunt: atque hæc quidem etiam ceratia appellantur.

S E D est & alia siliqua arbor, quam Iones ceroniam appellant, ne quis decipiatur, quando ferè accedit ad ceratoniam: sed longe alia est, & à siliqua Græca omnino diuersa: quam Theophrastus describit, in Syria, Ionia, & circa Gnidū Rhodūque nasci: trūco fertilem, siliquæ pomo, folijs semper comantibus, flore candido cum odoris vehementia, &c. Fructum anniculum simul & nouum continet: pomo antecedentis anni circa canis ortum detracto, statim alterum concipit. Cætera ex Barbaro & Ruellio desumito. Mihi

fatis fuisse puto, quòd admonuerim lectorem eius rei, ne quid etiam desyderare possit.

Cornorū ordo.

Cornus arbor, crania vel cranias Theophrasto & Galeno appellatur: vulgo autem, *ung cornouillier*. dicta fortassis quòd caudice sit ita solido & nodoso, vt cornibus spissitate nō absimilis respōdeat. Sexus in ea duplex. Est enim cornus fœmina, quæ Theophrasto thelicrania, quasi fœminicornus dicitur: caudice fungoso & inutili, virgulis instar amerinæ fruticat, autumnalibus baccis perquam acerbis: quæ difficillime manduntur, dumetis & nemoribus familiaris: sed (inquit Ruellius) quòd neglectas & ingustabiles ferat baccas, indignam quæ corni nomine vocaretur, rura putauerunt. Corno masculæ (inquit Plinius) materies robusta, solida, excorsque tota est: hoc est, sine medulla, & cornu instar prædensa & ossea (vnde optima venabula fieri videmus) duodecim ferè cubita excedit, folio amygdalæ, sed crassiori pinguioriquè flore, & fructu oleæ, dulci, grato odoratu: pluribus cornis singulari pediculo dependentibus. In Ida sterilis: tamen apud nos multo feracior & fructuosior, præsertim si vrbana est corn⁹ mascula, quam vulgus nostrum corneliā, vt prius diximus, appellauit: nā fœmina fruticosior est, & serotinos fructus fert, nempe post autumnum: præcox autem cornus mascula, circa æstiuā solstitia fructū reddit, primò cādidum, postea sangui-

neum: Dioscoridi, oliuæ similem, oblongum: per initia viridem: cū ematuruit, rufum: cæræ æmulum, cibis idoneum. de quo mox dicemus.

Est & in India arbor (inquit Plinius) ferens fructus cornis similes, quæ merito cornus Indica nominari potest. Sed nunc ad fructus.

Corna, appellantur corni arboris fructus: vulgus nostrum cornelia vocat, *des corneilles*: os intus lapidosum continent. Vnde est illud Virgilij, Lapidosa rubescere corna. Cæterum quo pacto condiantur, & cuius sint saporis, qui volet exactius scire, legat Ruellium. mihi tantum suffecerit hæc paucula pueris nostris prælibasse: nā cornorū, aut fructuum, aut arborū alias differentias non reperi. Nunc ad sorba & mespila.

Sorborū & mes-

PILORVM ORDO.

Ambas has species fere cōgeneres duob⁹ quincūcialib⁹ ordinib⁹, vno interordinio discretis, in nostro pomario cōferemus, ac vicinas faciemus.

Sorbus, arbor est procera, quam Græci oen & œien, fructūque oa & va vocant: Galli, *ung cormier*: cuius descriptionem longissimam videbis apud Theophrastum lib. 3. cap. 12. & Plinium lib. 15. cap. 21. Est autem duplex, mas & fœmina: sed fœmina sola fructificat, fertque à trimatu. Autumno folijs subinde amissis cacherin suam fundit, eduraturam hyeme vt in robore. Plura

petito apud Ruellium: nam hæc tātum puto esse
magis necessaria.

Sorbi fructum, Columella mala forba appellat
lib. 5. cap. 10. Vulgus nostrum, *des cormes*. Hoc au-
tem inter se discrepare videtur ipsi fructus: quod
alij sunt figura orbis, alij oui similitudinem ha-
bent. Discrimē item est eorum in succo: alij enim
odoratiores dulcioreſque sunt, vt orbiculati fere
omnes: alij acidiores, peiūsque olentes sentiuntur,
vt ouales. Sed sorbo syluaticæ, inquit Theophra-
stus, præstātor semper est quàm urbanæ, fructus.
Sorborum alia genera & differentias, item condi-
turæ rationem ex Hermolai corollarijs, & Ruellij
libro primo desumito. Nunc ad mespila.

MESPILVS arbor spinosa, mali vulgaris al-
titudine inferior, folio acutæ spinæ, &c. quæ ex
Theophrasto requires. Gallorum quidam meslie-
rum, quidam nessleriū vocant. *ung messler*, ou *ung
nesslier*. Itali priore litera tantum immutata pro
mespiló nespilum dicunt. Cæterū hæc arbor Ca-
tonis æuo in Italia non fuisse comperitur.

Theophrastus & Plinius locis superiorib⁹ tria
mespilorum genera commemorant, anthedonā,
setamam, gallicam, quam degenerare tradit Pli-
nius. Quarum descriptionem apud ipsos autho-
res videbis. Dioscorides duobus tantum generi-
bus contentus est, altero quod mespilum appel-
lat, & à quibusdam aroniā vocatam tradit, cui
folia acutæ spinæ tribuit: altero quod aliqui sera-
niū, aliqui epimelida vocāt: Hippocrates autē hoc
amamelida vocauit. Sed de epimelide varia au-
thorū sentētia. Tertiū autē id genus, quod Theo-
ph.

phrastus & Plinius cōnumerarunt, incertū est an cum sorbo connumerarint ac confuderint: quandoquidē inter altissimas ponūt gallicā illā mēspilum: quòd certe sorbo quā mēspilo nūc vocatæ magis cōuenit, nisi quis (inquit Ruelli⁹) nostratē mēspilū chamæmēspilum appellandam fortasse censeat. Galenus mēspilum cōmuni vocabulo tricoccum, quasi triossum, aut triganium ab aliquibus appellatum meminit: quoniam tria intus grana, siue ossa, seminis loco fructus contineat. Quid autem sit epimelis Galeno, in arbuto prius descripsimus.

Galli nostri (authore Ruellio) duo tantum obseruant mēspilorum genera: vnum quod rarioribus horret spinis, in dumetis & nemorib⁹, neque non viuis sepibus, quasi syluestre nascens: pomo paruo & per initia tam acerbo, vt vix edendo sit, prius quā per hyemis frigora mollescat. vocant autem id pomum, *une nēfle*. Alterum grandiore pomo, ita vt mala reliqua magnitudine peræquet sine spinis: quod videtur crebro insitu in hortis cōmituisse, & feritatē cultu deposuisse. Poma per gelicidia acerbitate domita in passo vel mulso coquantur, adiecta cinnamomi portiūcula, vt sint cibo gratiora. Hæc ex Ruellio. Neque plura de hac re, ne prolixiores videamur quā par sit, in re satis facili & explicata. Veniendū est ad Oliuetum, vt vno contextu, fructus omnes ossibus intus munitos describamus. Posthæc autem ad ficetum, & nuces, ac castaneas descēdendum erit.

Oliuetū, quod ET OLETVM CATO- ni dictum est.

Relinquēda sane erat bona pars Seminarij nostri, in qua oliuetum deponeremus & consereremus. Quapropter etiā multi ordines ad olearum consitionem relictī, & vtilitatis gratia ipsis oleis destinati, nunc declarabuntur.

Oliuetum tantum Gallia Narbonensis nouit: in reliquis enim Galliarum partibus minus frequēs est aut foelix olearū prouētus, qui apud Italos foelicissimus semper fuit: vt etiā ipsis vitibus oleas maritare solerent: atque hinc oliuas decerpere: quæ medijs essent inter vinū & oleū saporis. Plurima oliueta visuntur hodie circa Padum & lacū Lemanium: item circa illud Tibur quondam nobile Romæ vicinū, vnde vestitum olea Tiburnū montem dixit Virgilius lib. 2. Georg. Quorū oliuetorum cura, & conserendi ratio haud est ipsis Italis minori in pretio quā olim fuit: tantāque adhibēt in oliuetorum cultura diligentiam, quātam in nostris vinetis adhibere solem⁹. Itaque quandò id nobis non est vsque adeo frequens, cum tamen oleo quotidie victitemus: commodū videtur primū de oleis: deinde verò de ipsis oliuarum generibus: posthæc autē de ipso oleo pertractare: & pueris nostris hac in re dare operā, vt saltē ipsum Columellā, & alios authores La-
F. iij.

tinios facilius intelligere possint. Nam (vt iam sæpe diximus) non est id instituti nostri, agriculturæ rationem, & cætera id genus, percurrere: id enim maiori diligentia, & multò accuratiori dicēdi ratione collegit noster Ruellius (vir omnium, sic enim loquar, qui hodie huic rei dant operam, lōge peritissimus) quā à quoquam dici possit. Nos verò tantum faciliora attingemus, & quæ scimus pueris nostris maximè esse vtilia, ad bonorum authorum cognitionem: relictis ijs quæ altiora erunt, & ab ipsius Ruellij fonte petenda. Sed ad nostram oleam.

Olea, Græcis elæa, Latinis interdū termes, Gallicis oliuerus, *ung oliuier*: arbor est notior, quā vt explicari debeat. est enim saligneis fere frondibus, vt eminus oliuetum si spectes, haud prius tibi cognitum (quod mihi aliquando accidit Italiā peragranti) facile pro salicto accipias, & salictum sine controuersia iudices: nisi cominus inspicias: oleæ frondes esse angustiores. quæ tam breui innituntur pediculo, vt quasi defixæ cohæreant: flores præterea gerit olea pusillos, sed foliatos, fructum ambientes: qui cadiui, si perforati spectentur, probè flosculorum iacturæ præbēt auguriū. Reliqua inuenies apud Plinium.

Oleam Mineræ sacram, Græci moriam vocabāt, inquiūt Aristophanes & Pollux: quēadmodū in Olympia nascentem oleastrum, calistephanon appellabāt, quia Olympiæ victores ea coronarentur, vt inquit Pausanias. Fructiferam verò oleam poetæ Græci secon appellarunt Phocioni.

Oleaster, Græcis cotinos dicitur, siue agriela, &

hoc est syluestris olea, fœcundior satiua: quòd fere sylueftres habent, ceu cura fertilitatem minuente. Virg. Indicio est tractu surgens oleaster eodem Plurimus. Cætera quæ ad culturam & descriptionem pertinent, ex longa authorum disceptatione inuenies.

Oleã Aethiopicã (inquit Dioscorides) veteres Græci oleastrum appellarunt, atque id ex similitudine: est enim arbor in ea regione oleastro similis: itaque nullum inuenit ob similitudinem aptius, cui compararetur nomen & genus. Olea autẽ hæc (inquit Barbarus) in Arabia nascitur in maritimis & fluctibus, æstûq; operitur rubro mari, à qua destillat lachryma quædam, scammonéo aliquantulũ similis, rufuscula tamen (inquit Ruellius) stillicidijs minutis mammosa, mordaci gustu, gummi aspectu, & ammoniaci similitudine nigricans. ex qua hodie fit medicamentũ ad multa vtile. Sunt qui putet id esse quod vulgo in officinis gummi Arabicum appellatur.

Sed ne quis dictionum affinitate decipiatur, vt quo loco oleagnum inueniat, oleaginum legendũ putet: quemadmodum baccam & radicem oleaginã Cato appellat, quæ ex olea arbore decerpitur. Sciendum est oleagnon siue elæagnon Theophrasto fruticem esse aquatilem, salicis amerinæ folio, sed molli, lanuginoso, flore populi albæ, verũ minore, fructu nullo. Nascitur plurima super insulas fluitantes. Dicta fortassis elæagnos, quasi olea casta, quòd nullos fert fructus, vel quia frutici huic fere similis est, qui agnos à Græcis, hoc est castus, à Latinis vitex dicitur. Pharmacopolæ

corrupte agnumcastum vno verbo nominant. Videtur enim esse viticis quædam species, inquit Ruellius.

O L E A E fructus, oliua appellatur: Gallis, *une olive*: quanquam interdum apud authores licentia quadam confundantur: vt oleam conditaneam apud Varronem legas, pro conditiua oliua, & quæ facile condiri aut recondi & asseruari possit in amphoram, & spissamentis impositis ad vsus in cellam reponi. Item oliuæ ramum, pro ipsius oleæ ramo apud Virgilium inuenies: sed tamen frequentior & vsitatissimus modus est, vt oleam pro arbore, oliuam pro fructu ponamus.

Oliuarum genera apud antiquos decem potissimum in agricolarum notitiam peruenisse scribit Plinius, quarum nomina ab earum forma & sapore potissimum desumpta sunt: nam quæ à locis & inuētoribus petuntur explicare, infiniti esset laboris.

Oliua pausia Catoni à pauiedo dicta, id est tundendo, dum oleum exprimitur: aliter enim hæc oliua ex se oleum non faceret, inquit Seruius in eum locum Virgilij, Et amara pausia bacca. hoc est, inquit, viridi: nam ex pausia viridi, exprimitur oleum: alioqui bacca est iucundissima.

Orchites oliuæ, dictæ maiores: & à similitudine testiculorum appellatæ, vt arbitror. Virgilius, Nec pingues vnâ in faciem nascuntur oliuæ Orchites, & radij, &c.

Grandis tamen olea Varroni dicitur orchas siue orchitis, antiquis archemora, quæ melius ad escam quàm ad liquorem stringitur: nam omnis oliua maior ad escam, minor oleo est aptior. Bac-

cæ enim oliuarum nonnullis regionibus conuiuiorum epulis præparantur.

Radius vocata oliua, cibis gratissima est: vnde etiam à Virgilio loco superiore plurimum commendata. Tria enim hæc tantum genera oliuarum facit, atque his contentus est quæ descripsimus: nã ea rastros, aut curam nullã desyderare tradit.

Oliuæ præterea colymbades ideo vocantur (inquit Barbarus) quoniam oleo suo puræ, hoc est sine accersita commendatione innatant, & veluti vrinabundæ fluitant.

Halmades verò oliuæ dicuntur, quæ muria propriè condiuntur: etiam si Græci nōnunquam eius cemodi nomina confundere soleant.

Sunt & Nebrides appellatæ Iulio Polluci, quoniam enatent.

Sūt & pitirides, hoc est furfuracæ: quæ in vsum hunc stringuntur, antè quàm maturescant.

Oliuas autem, quæ inter copiam bonitatẽque incipiente bacca nigrescere colliguntur, nostri vulgò vocant drupas, Græci drypetas.

Possẽm hoc loco enumerare oliuam Liciniam, quæ omnium optima est, inquit Plinius: & maiorem olei copiam reddit: item & syrias, fidicinas, cominias, fergias, regias, & mille alias huiusmodi oliuarum species: nisi hæc omnia Columella latissime lib. 6. & Plinius lib. 15. pertractassent. quæ loca quisque apud se legat.

Oliuæ, inquit Plinius, constant nucleo, carne, oleo, amurca. Nucleus à quibusdã sanfa, à quibusdam naucum appellatur, vnde prouerbiũ naucifacere. Oleum, ipsius oliuæ succus est. Caro

ipsa substantia. Amurca verò à Græcis amorge dicta, Latinis sæx oliuæ appellatur : estque ipsius oliuæ expressæ sanies, fidensque retrimentum.

Veniamus ad oleum, & legendarum oliuarum, atque olei faciendi vocabula: quibus explicatis, olei quædam genera docebimus.

O L I V A R V M liquor oleum est, cuius in torculario conficiendi rationem, agriculturæ scriptores antiqui fusissime tibi aperient. Nobis sit satis ad eos intelligendos, vocabula ipsa exprimere, quæ huic rei commoda videbuntur, & quibus vtuntur ipsi authores.

Itaque ab oliuitate incipiemus. Oliuitatem autem siue oleitatem, Cato & omnes agriculturæ scriptores appellarunt, legendarum oliuarū tempus: quemadmodum vindemiam, vini faciendi. Vindemia, inquit Cato, & oleitate facta, patibulo omnia in sua quæque loca reponenda. Est autem patibulum instrumentum huic rei aptum.

Oliuarius siue olearius, qui torculis, in quibus oleum fiebat, & ipsi oliuarū expressioni præerat. *le pressoirier.*

Leguli ab iisdem authoribus appellati sunt. oliuarum lectores: legebantur enim manu oliuæ & distringebantur, siue stringebantur proprie apud eosdem, cum decerpebantur & colligebantur manu. Vnde strictiæ oliuæ appellabantur, quæ manu lectæ erant: ad differentiam cadiuarum, hoc est quæ sponte sua, vel coactæ ex ipsa olea deciderant: & fracidarum, quæ emarcuerant, & iam pridem collectæ fuerant. Fracescere enim dicuntur oliuæ, quæ collectæ, calore & vetustate putrefiunt.

Fæces vero oliuarū vocat Cato, ipsam oliuæ carnem, & corticulum vnde postea fæces exeunt.

Factores dicti, qui oleum faciebant, & torculum mouebant, vt ipsa expressio fieret: vnde factum olei appellarunt authores, quantū olei vna torculi expressione, & vno macinate, quod vocant, exprimi poterat.

Capulatores præterea dicti, qui capulis oleum deplebant, hoc est euacuabant: vnde decapulare oleum dictum est. Erāt autem capulæ, vasa vtrinquæ ansata, ad oleum è lacu in dolia trāsferendū. Lacum vero appellabant cupam, in quam oleum defluebat ex torculo. Sed de vasis olearijs videto libellum nostrum De vasculis ex Bayfio.

Ostium insuper antiqui vocauerūt, quod ex vno facto olei reficitur: Factū verò dicebāt, quod vno tempore conficerēt, quem alij centum sexaginta modiorum, alij centum viginti faciebant.

O L E U M gleucinum antiquis dicebatur mustū & primarium, ac quod expressum erat antè quàm oliuæ calcarentur, & fortius premerentur: nam gleucos Græcis mustum significat: hoc suauissimū omnium, & idem tenuissimum protinus deplet capulator, & ab alijs secernit: appellaturque etiā id oleum postea cibarium, quod in cibis veniat.

Oleum deinde tortium appellatum, quod trusatili mola celerrime, & volubiliter in gyrum rotata, post primā expressionē deinde elicitur & exprimitur: inde secundarium etiam appellatum, & protinus in alia vasa transfunditur: éstque cōmuni vsui commodum, non autē esui. Quod vero vltima conculcatione elicitur, & tertiatione (sic

enim vocabimus) multo deterius oleum euadit: ac combustioni & lychnis aptissimum.

Oleum omphacinum, quod ab acerba baccarum lanugine exprimebatur: baccas enim acerbass,quemadmodum vuas Græci oliuas omphacas appellarunt.

Alia præterea infinita nomina desumit oleum ab ijs rebus, cum quibus vel ad solem, vel ad ignem infunditur & incoquitur. Cuius generis infinitæ sunt species apud pharmacopolas: vt à ruta rutaceum, item rosaceum, violatum, iasminum, & cætera id genus: quæ quia potius medicorum esset persequi quam grammaticorum, ipsis medicis relinquo. Sunt etiam alia nomina ab urbibus petita & locis, in quibus optimum oleum fiebat, vnde etiam facultatem & vires quasdam habere credebatur: vt Sabinum à Sabino agro: non autem herba Sabina. Erat autem Galeno & medicis antiquis summo in pretio propter dulcedinem, & facultatem simplicem, non mixtam: oleum Hispanum vel Hispaniense Paulo calidius: & permulta huiusmodi, quæ diligens lector & eruditus ex Plinio & Dioscoride requirat, si volet.

Ficetum.

Absoluta earum arborum descriptione, quæ fructus intus ossibus munitos produunt, nunc ad alias transeamus, & ab ipsis ficorum differentiis incipiamus prius quam ad morum & nuces sermo se conuertat.

Ficum arborem Græci *sycen* & *sycada* nominant: quanquam *sycada* nouellam ficum fere intelligunt, vt Iulius Pollux inquit. Gallis dicitur vulgo, *ung figuier*.

Ficus omnis tam vulgaris, quàm peregrina & syluestris, breui est ferè nec procero caudice: quàm amplissimæ quædam inueniuntur, vel pyris æmula magnitudine. Cortex ei læuis, laciniola folia, & cruciformia: hoc est, vt Theophrastus inquit, *σκλοπωειδὴ*, nisi quis *κορωνοπωειδὴ* magis legèdum putet: nam, inquit Hippocrates, verè sūt folia fico pedibus cornicis similia. Cætera quæ ad insitionem, & reliquam eius arboris descriptionem spectant, ex bonis authoribus habeto. Nos omnia referre non possumus.

Caprificus, inquit Plinius lib. 15. cap. 19, è syluestrium genere ficus est, nunquam maturescens. Erinos à Græcis vocata, quòd in Erineo Thessaliæ oppido primùm apparuerit, vt Photioni placeat. Longe validior est quàm ficus, & nodosior: prouenitque è ficarijs granis, quæ Græci *κεγκραμίδας* vocant.

Sed & caprificari dicuntur arbores fici (inquit Palladius) cum suspenduntur fici ex caprifico, lino velut ferro pertusi. si hoc desit, abrotoni virga suspenditur: aut callum quod in ulmi folijs inuenitur: aut arictina cornua circa radices arboris obruuntur: vel truncus arboris quo loco turget scarificandus est, vt possit humor effluere. hoc quidem nostris caprificatio, à Græcis *erinasmos* siue *sycasmos* appellatur.

Ficus Aegyptia Athenæo, Theophrasto *morus*

AEgyptia, Celsus morosycon aliquando etiam sycomoron appellat: Dioscorides & Galenus sycomorū. Mistæ naturæ arbor, quo modo si ex ficu & moro arborem seras: amplissima quidem, ficus similitudine, largo succo, folijs moro quāproximis: cui etiam magnitudine & cōspectu proxima est. In Alexandria (inquit Galenus lib. 2. Alimentorum) sycomori plantam vnā cum fructu prospexi, quæ parux candidæque ficui persimilis est. Nulla hic fructus acritudine constat, perexiguæ dulcedinis particeps, facultate ad humidius frigidiusque nōnihil declinat, veluti mora. Quinimo inter mora & ficus, hunc non temere mediū quis ponat, atque hinc mihi nomen inuenisse videtur. Deridiculi nanque sunt, qui ex eo fructum hunc sycomorū appellatū dictitant, quod paruis ficubus assimiletur. Haftenus Galenus. Itaque neque ij qui sycomoron, quasi ficū fatuā, neque ij qui quasi paruā ficum dictam putāt, recte cōmentati sunt: quandò & ipsa ratio iudicet fructum mediij cuiusdam esse saporis inter morum & ficū, & ipsa arbor moro conueniat, cū ficus gerat: quos quidē non è ramis dependēre videas, quēadmodum in reliquis arboribus: sed ex ipso arboris caudice. Nascitur (inquit Dioscorides) plurimū hæc arbor, in Caria, Rhodo, locisque nō multi tritici feracibus, vbi prouentu fœcundo iuuamentū adfert, cū annonæ caritas premit, hodie tamen Rhodo familiaris esse desijt. Tradit autem Vlpianus hanc arborem in Niloticis aggeribus esse frequentem, grauitérque in eos animaduerti qui sycomorum exciderunt. Visa est nobis sycomorus Parisijs in

horto Gotofredi cuiusdam pharmacopolæ, diligentissimi herbarū & arborum, quæ apud nos rariores sunt, indagatoris & cultoris: vt sua diligentia multis in hac re profuerit, qui id vnū desyderabant. Vnde nō mediocri laude dignus videtur.

Sycomoro similis est, inquit Barbarus, quæ vocatur Cypria ficus, in Creta: nam & ipsa trunco pomum fert, & ramis, cum in crassitudinem adoleuere. distat autem à priore, quòd germina emittit sine vllis folijs, radiculæ similia, cui fructus quasi cuspidis accessu præpilatur, quoties germinat, nempe quater: suosque grossos nō perficit, nisi immaturi pomi plaga emisso lacte. Arbor est, populi albæ caudice, magno, folio vlmi, pomo magnitudine pruni, ficus dulcedine, grossorum callo: fructus quaternos fundit, toties & germinat. Plura ex Ruellij commentarijs.

Ficus pelagica in mari nascitur sine folio, nec magnitudine prestanti, cortice puniceo.

Ficus aliud genus (inquit Barbarus) pomum super folij dorsum ferentis, circa Idam ostēditur, & ob id opisthocarpion vocatum, Idæi cognomine. Ramosa, leuis, enodisque, superius comosa in orbem. Color folio & cortici liuens ac viridis, foliū tilia per omnia, sed molle: flos mespilaceus, & cū mespilo erūpens: ficus rubra, magnitudine oliuæ, rotundior, sapore mespili, Alexandrinam vocant.

Ficum Indicam Onesecritus apud Strabonē celebrat. Arbor est (inquit Barbarus) frōde superna luxuriās, decora specie, fornicatōque ambitu lasciuiēs, & pulchrē sepes hortorū aut arbuistorū opacās, & quasi vallo muniēs. foliorū latitudo Ama-

soniæ peltæ habet effigiem: ea causa fructum integens crescere prohibet, rarûsque est fructus, nec fere ciceris magnitudinem excedens, ficus similitudine atque sapore, cum per folia sole excoquitur. Parce admodum pro magnitudinis gestiente desyderio fructificat. Gigniturque circa Acessionem maxime amnem. Plura ex ipso auctore petito. Nunc ad fructus veniendum.

FRUCTVS ficorum arborum, fici etiam appellantur, sed alia declinatione: quemadmodum probe Valla lib. eleg. primo descripsit. Itaque nunc ad eorum genera.

Grossuli siue grossi, Græcis olynthi, proprie dicuntur ficus primitiue, aut, ut vult Macrobius, nunquam maturescētes. Colum. lib. 5. cap. 10, Si voles ficum, quamuis non maturam, seram facere: tum grossulos, priorē mve fructum decutito. Nonnulli autem (inquit Barbarus) sic distinguunt, ut ficus primò sit olynthos, deinde pheix, postea cycon, postremo ischas: nā ischades, aridæ fici sunt, quemadmodum & caricæ, *figues de careme*. Inuenias tamen apud Græcos ischadas recentes & vteres quoque ficus vocari.

Ficum quædam à colore nomen habent, ut albæ: quales sunt serinæ omnium delicatiores, unde cognomen etiam habuerant, nostris Massiliensibus fortè conferendæ: sunt & quæ nostris albiceratæ vocantur, etiam albæ: nigræ vero cū messe maturescētes & vindemia, quæ & serotinæ appellatæ sunt, & duricoriæ Macrobio, à corio duro. Huius generis sunt & præcoces quædam nigræ, quales sunt Tiburtinæ & Rhodiæ. Præcoces

autem à Græcis prodromi appellantur, hoc est præcoquæ & præcurrentes, quales sunt quæ ex Laconico ficorum genere producuntur. Plinius libro 16. ca: 26, Ficus & præcoces habet, quas Athenis prodromos vocant. Purpureas verò ficus fert Aegyptia arbor. Sunt & Lydiæ purpureæ, de quibus suprà.

Infinita sunt alia ficuum nomina ab inuentoribus, patrijs, & forma, petita. quæ qui diligentius scire volet, habeat in promptu Plinij locum, & Hermolai commentaria.

Vnum hoc addã præterea, puerorũ causa, folliculos ficuũ à Græcis appellari *γρᾱῖας*, à Latinis grumas: semina autem & minuta grana, quæ in ipsis continētur, iisdem Græci *κεγρᾱμίδας* vocāt. Ficorum autem decoctũ plærique, inquit Paulus, Siræum appellauere, cui & defruto quoque nomē est. Hactenus de ficis. Nũc ad mora tanseundum.

Mororũ ordo.

Morum arborem Græci sycamineam & syceã, & sycen, Media Comœdia (inquit Barbarus) sycaminon vocat & pomũ & arborem: sed pomum neutro, arborem masculino genere: vt apud Iuliũ Pollucem notatum legitur. Hippocrates interdũ ipsam arborem sycen, interdum morcõ appellat. Galli vulgo, *ung meurier*: cuius descriptionem longiorem in tam vulgari nobilitate, nõ est opus hoc loco inferere. flos ei vitiginei modo lanugineus: fructui toti, nec postremis tantum insidens, in

medijs inculcatus: nec singulas partes ambit, fallens interdum propter lanuginem, vt concerni nequeat. Cæterum mororū folijs Itali atque adeò Galli bombyces enutriūt, sericeam illam texturā, quam vulgo setam vocamus, cōficiētes. huiuscemodi enim folijs præsertim tenuioribus, & ex ipsius arboris cacumine desumptis summopere delectantur: quæ vbi per aliquot dies depasti sunt, vt iam per totum corpus pellucere videātur, accibum fastidire, & super ipsis folijs fila quædā capite eleuato producere: tum corniculis ex charta nitidiore concinnatis impositi, sese sua textura inuoluunt atque implicant, vt iam amplius nō appareant, nisi post aliquot dies aqua tepida filo retexto, & arte diligenti explicato. Quod vbi factum est, iam non amplius apparent vermiculi, sed veluti corpus quoddam informe, oblongum, ruffum, & theca turbinata, ac circulis quibusdam distincta, conuolutum: quibus motus quidam viuētis intus animalis sentitur. Tum demū ad solem positi vermiculi, tandem rugosam tunicam exuunt, & veluti in quosdam papiliones commutantur: qui inter se more suo commixti, infinitas ouorum myriades generant, ac super chartis aut folijs huiuscemodi oua tenacissime inserunt: quæ primum flaua, deinde verò anno postero, & vere nouo ad solem posita nigrescere videntur: ex quibus nigerrimi primū vermiculi prodeunt, qui postea foliorum pastu albicantes conspiciuntur. Atque hæc quidem nos aliàs per ætatis delicias, & iuuentutis nostræ crepundia sumus experti. Sed ad rem.

FRUCTVS mororum chartilagineus, statim ab ortu candidus, cum pubescit, rubet: vbi maturuit, ater est. Sic & succus eius euariat, primum enim acerbus & aquosus, mox lenior & lentè rubens, deinde vero vinosus, sanguineo colore manus inficiens. Sicaminon Græci pomum ipsum vocant: Galli vulgo *des meures*.

Atque hæc tantum mihi videntur pueris dicenda super hac re: nam quæ supersunt mororum genera in rubis crescere solita (vnde Virgilius ait, *Hærentia mora rubetis*) ea fusissimè in hortuli nostri sepibus explicauimus, vt iam alia explanatione egere nō videantur. Præterea, quæadmodum sæpe diximus, plura qui volet, desumat ex Ruellio. Iam verò ad nucum differentias veniamus. Nam castaneas in Syluam asseruabimus, quandò sunt ex glandium genere.

Nucum ordines

AC DIFFERENTIAE.

Iuglans, dicta nux, arbor nobis vulgatissima & frequens, quasi Iouis glans literis intercissis, siue quasi dios balanos, pro diu glans: quāquam dios balanos castaneā Dioscoridi significet: de qua in Sylua suo loco dicturi sumus, vel potius à iu-uando dicta, vt quidam interpretantur: Græcis caryon basilicon vocata est, id est regia nux. Interdum Persica Euboicæque: Gallis noïerus, *ung noyer*. Sed caryon à Græcis dicta, à capitis graue-G. ij.

dine, quæ caros Græcis, Latinis veterum appellatur: nam & arborum ipsarum foliorumque vires in cerebrum penetrant, hocque in cibis earum nuclei, præsertim sicci minori momento faciunt. Dicta quoque regia, quod eam reges è Perside transtulerunt: qua etiam ratione Persicæ nuces appellatæ. Arbor est notior quàm vt repræsentari longa interpretatione debeat. Itaque ad alias differentias veniendum, prius quàm fructus enumeremus.

Nux auellana, prius abellina, inquit Plinius, patrio nomine vocata, ab Abella oppido, vnde primùm allata, qua etiam ferè ratione appellata est nux pontica: eadem est arbor quæ & corylus: vnde coryletum, locus dicitur nucibus auellanis, & corylis consitus, vulgo, *une couldroye*: & frutex ipse, *ung couldre*: quibus fruticum generibus scætet nostra Gallia. Itaque descriptione longiori nõ eget. Alia autem nomina, in declaratione fructus, hoc est ipsius nucis, aperiemus.

Nux Græca, ea est quæ & amygdalus arbor dicitur, siue nux amygdala: quod Columellæ & Plinij locis collatis facilè colligitur. Cato has nuces certè Græcas nominauit: quare non ab re venit in dubiũ, an hæc arbor fuerit in Italia eius ætate. Quidam tamen eas in iuglandium genere seruant: omnes quoque Thasias nuces appellari volunt. Cæterum amygdalam siue amygdalum (nam vtrunque pro arbore dixit Plinius) ideo Græcis nominari testis est Herodianus Alexandrinus, quod post viride putamen, fructus ipse multos scarificatus ostendat, & in rimulas dehi-

scat, quas Græci amychas vocat. Nomen Græcū hodie apud nos retinet: sed paulum vulgus declinavit, amandas vocans, *der amander*: & arborem ipsam, *ung amandier*: cuius descriptionē petito ex Ruellio.

● Macer, quidam recentiores vocant corticem arboris magnæ, quæ ex India conuehitur: vnde & xylomacer eiusdem arboris lignum vocauit Plinius. Qualis autem hæc fuerit arbor, incomper- tum habuit. Nonnulli diuinarūt esse eius arboris lignum & corticem, quæ nuces odoratas fert: alij vero potius odoratæ illius nucis, quam caryon myristicon, id est vnguentariā nucem nominant, corticem esse dixerunt (inter quos est doctissimus ille Manardus, rei medicæ peritissimus) qui in officinis sæpe ipsam nucem conuestire visus est. Nucis autem huius, quam myristicam, id est vnguentariam, vel moschatam, aut odoratam appellari quotidie audimus, arbor vulgari persico (inquit Ruellius) similis traditur: roseo flore, & nuce, quam proxime in fructibus declarabimus: eiusdem propè effectus, cuius & cariophyllon.

Est & palma quædam Indica, præmagnas ac pingues nuces ferens, quas nuces Indicas recentioribus appellari, Græcis carya Indica, quotidie audio: cuius oleum butyro præfertur succi bonitate. huius etiam veteres meminerunt. Nunc ad fructus.

FRUCTVS regiarum nucum varij sunt, variisque particulis obiecti & cōmuni, quas omnes Plinius proprijs suis vocabulis explicat. Vnde puluinatum nucis calycem vulgus appellare G. iij.

poterit *lescaille dune noix*: quòd in puluini quandam veluti formam factus sit. putamen deinde ligneum nucis, id erit, quod vulgus vocat *la coquille de la noix*. Postea autem qui subsequitur nucleus, quòdque tenerum & gustu optimum in nucis duobus putaminibus, bifidis veluti carinis opertum comprehenditur: id est quod vulgo vocatum est *le cerneau*. Vnde etiam nucleum acini vocat Plinius libro 23. cap. 1. quod vulgo pipinum vocamus, *le pepin*. Nucleorum autem (inquit idem) in nuce quadripartita distinctio, lignea intercurfante membrana. distinctionum autem illarum quamlibet partem vulgus coxam appellat, *la cuisse dune noix*. Caterum proprie satis visus est mihi appellasse Suetonius ocellatas nuces, promultis foraminibus distinctas: quod in ligneo putamine satis apparet. atque hæc puerorum causa dicta sint.

Sola huius pomi generum differentia (inquit Plinius) est in putamine duro, fragili, tenui, crasso, multiloco, simplici. Vnde Tarentinarum nucum (quæ à Tarento Neapolitano oppido dictæ sūt, quòd in eo loco optimæ nascerētur) duo genera rursus alijs nominib⁹ distincta inueniuntur. aliæ enim à corticis siue putaminis mollitie mollescæ appellatæ sunt, quòd ex eo genere, hoc est ex Tarētinis, molliores sint, & nudæ cortice, vel molli vel fragili putamine prodeant. Aliæ verò quæ duro sunt cortice & amplissimæ, ac minime rotundæ: à frangendi mora, moraciæ & moracillæ appellatæ. Sūt tamē qui putent Tarentinas propriè de molluscis intelligi: atque ita dictas à Ta-

rento, quod Sabinorum lingua molle significat: unde Tarentinos dictos putat Varro: quod & Horatius cōfirmat, Molle Tarentum appellans: sic nux Tarentina dicitur, quæ ita mollis est, ut attrectata statim frangatur. plura collegit Ruelius. Sūt & Galbæ & Caluæ, & Thasiæ, & Albēses nuces antiquis appellatæ: de quibus videto Plinium.

Nucis auellanae fructus hodie quoque nomen retinet: appellat, enim vulgus nostrum nuces, quas corylus fert maiores & rotundiores, *des auellanes*: minores autem & turbinatiores nuculas, *des noisilles, ou des noissettes*. In Asiam Græciāque venerunt è Ponto, ideoque Ponticæ nuces appellantur, etiam Heracleoticæ, & leptocarya Græcis dicuntur: Latinis Prænestinæ, à Præneste nobili Italiæ oppido: quas conditas ollis in terra virides seruari Cato tradit. Has mollis quædam integit barba & calyx summatim fimbriat: sed putamini nucleis que solida rotunditas inest.

Amygdalæ, siue Græcæ nucis origo, in arbore iam dicta est. Fructus (inquit Plinius) gemino protegitur operimento, puluinati primum calycis, mox lignei putaminis, cui solidus subest nucleus, acriore etiamnum obductus callo. Cuius duo sunt genera: nempe amarum, & dulce: hoc autem suavius, illud vero salubrius esse creditur.

Amygdala Naxea, ex insula Naxo veteribus Græcis maxime comendabantur. Secundas partes sibi vendicauerat Cypria, quæ præter morem cæterorum quæ gignuntur alibi, repando cacumine prodeunt. Cætera nomina apud autores in-

ter legēdum reperies. Mirum hoc mihi videtur, quòd hæc arbor inter cæteras, apud Britānos nullum edere fructum conspicitur, aut posse illic crescere. Cæterum de noua progenie, quæ ex amygdalo seu nuce Græca & Persico inuisa prioribus seculis exorta est, dictum est à nobis, satis in malo Persica. Quo etiam in loco de nucipersica arbore & fructu, quem persiconucem, siue potius curtato nomine persconucem vulgus vocat, abundè tractauimus.

Moschocaryon, quod & moschocarydion Græcis dicitur recētiorebus, India mittit (inquit Ruellius): nos ea imitatione nucē moschatam nominamus, *noix muscade*, ou *noix mugnette*. Ea mēbranofo primum vestitur calyce, foliato, fissili, per extrema fimbriato, flauescēte: mox lignoso tegitur putamine, fragili: cui compactilis subest globus nuclei vice, ab umbilico læuibus quasi strijs extrorsum virgatus, fungoso corpore, cæterarum nucum more minimè carnosum. Sed coalitu intus rariore, intercurfantibus venis rubris, candicantibus interuenijs. Tota dum recens est, succo pingui & oleoso madet, sic vt in vnguentum exteri possit: vnde multis myrepica, id est vnguentaria nux dici cœpit, & si pungatur aculeo, aliquid remittit humoris. Ea iucundissimum spirat odorem, ita vt cum cinnamomo de odoris suauitate certet. Aecius caryon aromaticum, id est odoratam nucem vocat. Iam in ganeam & culinas descendit, vt opsonia suo sapore cōdiat, nullumque temerè condimentum sine hac moschata nucula fruitur. Hæc omnia fere ex Ruellij cōmentarijs.

Caueto autem, ne cum quibusdam putes eandem esse moschatam, vel vnguentariam nucem cum balano myrepfica, hoc est glande vnguentaria: fructus enim est fruticis myricæ similis, magnitudine auellandarum nucum: cuius cortice expresso, quemadmodum ex amygdalis amaris excipitur liquor, quo in pretiosa vnguenta vice olei vtuntur. Itaque longè differt à nostra nuce moschata. Plura ex Ruellio.

Nucis Indicæ fructus vulgo vocatur, *noix D'inde*: cuiusmodi plures ex officinarum ostijs dependere apud seplasiarios conspiciuntur. Globum prægrandem gerunt, circinnatæ rotunditatis, inuolucris intectum, calloso primùm herbaceoque cortice, intus villosò, tenui tunica exterius vestiente: qua extrita, solutus in capillamenta fatiscit, capaci subtus orbe, duro, lignoso: triplici foramine, concauo anfractu, grandi, nullis loculamentis interstincto: dulci intus, cum recens est, liquore: nucleo molli, candido, carnosò: cum inueterauit, cartilaginoso. Ruell. Cæterum. nucis Indicæ nucleo matronas Venetas nobiliores vti solitas audiuius, vt pinguiore & saginatiores suis viris appareant.

Restat pinea nux describenda, de qua cum sua arbore, in Sylua tractabimus.

PISTACIA etiam in nucum genere habetur: quæ L. Vitellus censor (inquit Plinius) in Italiam primus intulit è Syria. Nam ea in Syria propriè etiã hodie nascuntur, & inde aduehuntur: crescunt in arbore omnino nuda, præterquã ramorū cacuminibus. Hæc enim comantur dēsiore folio,

angusto & subruſſo, ex ſurculis dependentibus, pineæ nuciſ ſimilitudine. Arbor eſt (inquit Barbarus) folio maiore quàm lentifci, in ordinem vtrinque diſpoſito, diſtantioribus frondium interuallis. Marem in hoc genere accipiunt, cui ſub corio velut oſſei longiores latere videntur teſticulti. Huiuſcemodi arborē vidifſe memini Venetijs, permultis in locis: itē etiā Pariſijs in æde diuæ Mariæ ſacra: atq; adeò in horto Renati Belaij Cenomanenſis epiſcopi, nunquam ſatis in herbarum & arborum rariorum cultura, laudati: ac ſuprà quàm dici poſſit, eiſ rei ſtudioſi: quo nomine haud paruam cōmoditatem attulit noſtris hominibus, quibus haſtenus non ſolum meliorum quarundam herbarum cultura & forma, ſed etiam ipſarum vera nomina fuerant prorſus incognita. Porrò piſtacia Nicander Colophonius piſittacia vocauit, & alius Nicāder piſitacia: ſunt etiam qui liſtacia: vulgus pharmacopolarū barbarē vocat fiſtuca, vel fiſticorum grana, Venetiſ atque adeò Italiſ cōmunia, & poſt cibos in vltimis menſis expetita auellanarum loco.

Hæc ſunt, quæ iuuenibus noſtris, bonarum literarum ſtudioſiſ, pollicebamur, quæque noſtra (qualis eſſe potuit) diligentia, & doctōrum viro-
rum imitatione dici potuerunt. Neque verò id nobiſ attribui à quoquā deſyderamus, quòd hæc inuenerimus, quòd etiam priores deſcripſerimus: nam & hæc omnia ſampridem ab cruditiſſimiſ authoribuſ tractata fuerant: quorum inter-
pretationi & facilitati, qui deinde noſtra ætate ſubſecuti ſunt literatiores viri, dederunt operā: inter quos

Ruellius noster adscribendus venit, totius Gal-
liæ in huius rei cognitione facile princeps. Ille
vero doctis & eruditis, doctè & eruditè scripsit:
nos autem rudibus & puerulis, rudi Minerva, &
quæ ipsos adhuc rudes maxime decet, faciliora
quædam, facili etiam ordine descripsimus. Atque
hæc quidem si minus placebunt delicatioribus &
morosis quibusdam ingenijs, sciant etiam nos si-
bi non dedisse operam: sed si nostris iuuenculis
grata erunt (vt sanè esse poterunt) futurum est vt
propediem Vinetum suum, Syluā, Pratum: præ-
terea etiam, si fieri poterit, Agrum excultū habe-
ant. Quæ nisi illis vtilissima esse crederemus, nū-
quam bonas horas in hisce puerilibus negotijs
consumere, induceremus in animum.

INDICES DVO, QVORVM PRIOR
 Latinas dictiones omnes, quæ in Seminario de-
 scriptæ sūt: posterior Gallicas & vulgares voces
 complectitur, certo literarum ac numerorum
 ipsius paginis adnotatorum ordine.

A		amentum	27
Abella oppidum	100	amerina poma	51
abellina nux	100	amurca	90
ablaqueare arbores	37	amygdala Cypria	104
ablaqueatio	ibidem.	amygdala naxeæ	104
Acacia	71	amygdala nux	100
achrades	66	amygdalina pruna	72
achras	65	amygdaloperfica	64
acida granata	56	amygdalus arbor	100
acida poma	54	Anthedas	83
acrodrya	48	antheles	28
actia cerasia	76	Apios, adipios	65
Adobruere arbores		appiana poma	50
37		aproniana cerasia	76.
AEstus	87	77	
Agere coliculus	13	apyrena mala	56
agere folia	26	Arantia	57
agere radicem	19	arbor	12
aggerare arbores	37	arbor læta	13
agrestis malus	49	arbor pomifera	13
agrielæa	86	arbor vetula & nouel-	
Alcinoi sylua	46	la	5
alexandrina ficus	95	arborator	15
Amamelis	83	arboris partes	17
amarisfa cerasia	76	arbores frondentes	27

arbores quando fructu

indui dicuntur 27

arbores sub malorum

generibus cōtentæ 55

arborescere 14

arboretum 15

arbuscula 14

arbutiuz vites 15

arbutius locus 15

arbusio 15

arbutum 10

arbutus 16

archemora 88

armeniaca malus 67

armeniaca pruna 72

Attondere 39

Auellana nux 100

aurea mala 57

austera poma 52

B

Balanus myrepica

105

balauftium 56

balsamina poma 54

Bericoca 62

Bifera malus 49

bigemmes & trigem-

mes palmites 25

Bombycū textura 98

Brion 23

C

Cachrys 27

cæciliana cerasia 76

calamila, calamania 53

calamus 29

calistephanos 86

calyx nucis puluinatus

102

camerina poma 51

capenduta poma 53

capere radicem 19

capillamenta 18

capillata, siue capillaris

radix 18

caprificare 93

capulæ 91

caprificatio 93

caprificus 93

capulatores 91

carices 96

caro oliuz 90

carpere frondes 40

caryon aromaticū 105

caryon basilicū 99

caryon Indicum 101

caryon myristicon 101

castinia poma 54

castrare arbores 40

caudex 19

cauernosa radix 18

κεγκραμίδες 93.97

cerasetum	10.73	citreae mensæ	58
cerasia actia	76	citromela	58
cerasia aproniana	76	κλάδος	25
cerasia duracina	76	claudiana poma	50
cerasia Cæciliana	76	Coccomelea	71
cerasia laurea	76	codicilli	20
cerasia Macedonica	76	codymala	59
cerasium	76	colere seminariū biden	
cerasus arbor	75	tibus aut farculis	12
ceratia	79	coliculus agere quādo	
ceration	80	arbor dicitur	13
ceratonia	79	colligere fructum	27
ceronia	80	collucatio	41
Chamæcerasus	77	colymbades oliuæ	89
chamæmespilus	84	comaros	16
chrysomeliana	61	conditanea olea	88
Cibarium oleum	91	conditiua poma	51
κηκίδες	28	cor mali	23
cicum	56	cordia cerasia	78
cicures animantes	57	corinthiaca poma	51
cidoniatum	60	corna	82
cidrea	66	cornelia	81
circummunire plantas		cornorum ordo	81
arborum caueis	36	cornus Indica	82
circundare muscum ra		cornus mascula & fœ-	
dici talearum	43	mina	81
circunfodere arbores	36	corona frondea	24
circunfodere radicē	19	cortex	22
circūfossor, circunfossu-		corticiosa radix	19
ra	36	coryletum	100
κίτλαρα	28	corylus	100
citrea mala	58	corinos	86

cotonea malus	<u>59</u>	disfrarare	<u>40</u>
Crania	<u>81</u>	Dolabelliana pyra	<u>67</u>
κτιδόνες	<u>22</u>	Drupæ	<u>89</u>
Curtipendia poma	<u>53</u>	dripetæ	<u>89</u>
Cycon	<u>96</u>	Duracina cerasia	<u>76</u>
cydonia mala	<u>59</u>	duricoriæ ficus	<u>96</u>
cydonia mascula, cydo-			
nia foeminina	<u>60</u>		

E

cydonia sylvestria	<u>61</u>	Elæa	<u>86</u>
cypria amygdala	<u>104</u>	elæagnos	<u>87</u>
cypria ficus	<u>95</u>	Emplastratio	<u>42</u>
cytinus	<u>56</u>	Epymelis	<u>83</u>
		epymelides	<u>16.71</u>
		Erinasmos	<u>93</u>

D

Decacuminare	<u>40</u>	erinos	<u>93</u>
decerpere fructum	<u>27</u>	Excitare incilia	<u>38</u>
decorticare, excortica-		exturbare arborem	<u>40</u>
re	<u>22</u>		

F

decumiana pyra	<u>67</u>	Facere aut fodere scro-	
decussis	<u>34</u>	bem	<u>37</u>
delibrare	<u>23</u>	factores olei	<u>91</u>
delibrare arbores	<u>38</u>	factus olei	<u>ibidem</u>
demittere taleas	<u>43</u>	fæx oliuæ	<u>90</u>
delphica poma	<u>51</u>	Fibræ	<u>18</u>
deponere semina scro-		ficetum	<u>92</u>
bibus	<u>9</u>	fici	<u>96</u>
Differētię malorū	<u>49</u>	ficus AEgyptia	<u>93</u>
differentię pyrorum	<u>65</u>	ficus Alexandrina	<u>95</u>
diacydonium	<u>60</u>	ficus albæ	<u>96</u>
diosbalanos	<u>99</u>	ficus arbor	<u>93</u>
disponere arbores in		ficus Cypria	<u>95</u>
quincuncem	<u>33</u>	ficus duricoriæ	<u>96</u>

figus Indica	95	fructum colligere & de	
figus Massilienses	96	cerpere	27
figus nigræ	96	fructū percipere ex ar-	
figus nouella	93	boribus	27
figus pelagica	95	fructus	27
figus præcoces	96	fructus Indicę nucis	105
figus serotinæ	96	fructus mororum	99
figere humo plantas fe-		fructus nucum	102
races	33	frutetum	17
fistula	106	frutex	16
Flagella	30	fruticare	17
florere	13.27	fruticosa planta	16
flos	26	G	
Folia agere	26	Gallæ	28
folium	26	Gemella poma	51
Fraces	91	gemma	25
fracescere	90	gemmae , gemmas a-	
francetura poma	54	gere,gemmalascere.	25
frondare arbores	24.39	gemmas trudere	26
frondaria fiscina	24	genera malorum	49
frondatio	39	generosa malus	49
frondatores	24.39	geniculata radix	18
fronde leuare	39	germen	26
frondea corona	24	germinare	ibidem.
frondere	15	Glans vnguētaria	105
frondescere	24	gleucinum oleum	91
frondosus ramus	24	γαῖαι	97
frons	231	granata acida	56
fructificare	27	græca nux	100
fructiferæ arbores	27	græcula poma	51
fructu indui	27	grossi,grossuli	96

grumæ	<u>97</u>	interlucatio	<u>41</u>
Guinea	<u>78</u>	interpurgare	<u>40</u>
gummi Arabicum	<u>87</u>	interradere	<u>39</u>
H		inuertere scrobes	<u>38</u>
Halmades	<u>89</u>	Ipnos	<u>23</u>
Heracleoticæ nuces		Ischas	<u>96</u>
103		Iuglans	<u>99</u>
Hibiscus	<u>14</u>	iuiubæ	<u>50</u>
Hordearia pruna	<u>71</u>	iuliana cerasia	<u>76</u>
I		iuliana pruna	<u>75</u>
Ilex	<u>11</u>	iulus	<u>28</u>
ilicetum	<u>11</u>	L	
Incalmare	<u>30</u>	Lachryma	<u>23</u>
incilia	<u>38</u>	lacus	<u>91</u>
indica ficus	<u>95</u>	læta arbor	<u>13</u>
indica nux	<u>101</u>	lapidosa poma	<u>52</u>
indicæ nucis fruct ⁹	<u>105</u>	lanata poma	<u>50</u>
induitur segetibus ter-		Leguli oliuarum	<u>90</u>
ra	<u>27</u>	leptocarya	<u>103</u>
induuntur fructu arbo-		Liber	<u>22</u>
res	<u>24</u>	lichen	<u>74</u>
inhumare taleas	<u>43</u>	lignescere, lignū	<u>22</u>
inoculatio	<u>42</u>	limonium	<u>59</u>
infecare	<u>39</u>	limosa radix	<u>18</u>
inserere	<u>42</u>	Luxuriat arbor	<u>14</u>
inserere semine	<u>42</u>	M	
insita malus	<u>49</u>	Macedonica cerasia	
insitum	<u>30</u>	<u>76</u>	
intercidere	<u>40</u>	macer	<u>101</u>
interlegere frondes	<u>40</u>	mala aurea	<u>57</u>
interlucare	<u>40</u>	mala citrea	<u>58</u>

H. j.

mala infana	55	manliana poma	50
mala muluiana	61	Medica malus	57
mala Neapolitana	61	medulla	23
mala punica dulcia	56	melapia	50
mala sorba	83	melea	47
mala struthia	60	melenfana	55
malacria poma	54	melimela	61
malicorium	56	merasia	78
malina pruna	72	mespilorum ordo	82
malleolaris virga	25	mespilus arbor	83
malleolus	25	metare arbores	33
malorū genera & diffe		metatio vinearum	33
rentiæ	49	metatores	33
malum granatum	56	Mimecyla	16
malum hesperinum	57	mirabilia poma	54
malus agrestis	49	mitia poma	52
malus arbor	47	mittere radicem	19
malus armeniaca	61	mixa	72
malus bifera	49	Molluscæ nuces	103
malus cidonia	59	moraciæ & moracillæ	
malus cotonea	59	nuces	103
malus generosa	49	moria	86
malus insita	49	mororum ordo	97
malus medica	57	morosycon	94
malus Persica	57.63	morus A Egyptia	93
malus præcox	49.62	morus arbor	97
malus punica	55	moschocaryon	104
malus serotina	49	Muscum radici talea-	
mammosa pyra	67	rum circumdare	43
massilienses ficus	96	muscus	23
matrix	23	mustea mala	61

mustea poma	54	oculi	25
mustum,oleum	91	Odorata nux	101.105
N		Oe	82
Naxea amygdala	104	Olea	86
Neapolitana mala	61	olea AEthiopica	87
nebrides	89	olea conditanea,& con-	
nespilus	83	ditiua	88
Nodi	23	oleaginus	87
Nucamenta	28	oleagnus	87
nuces meraciæ	103	oleaster	86
nuces ocellatæ	102	oleitas	90
nuciperfica	64	oleriarbores	15
nucipruna	72	oletum	85
nucleus nucis	102	oleum	89.90
nucum ordines	99	oleum cibarium	91
nutrix	9	oleum gleucinum	91
nux auellana	100	oleum Hispanum	92
nux græca	100	oleum omphacinum	92
nux heracleotica	103	oleum Sabinum	92
nux indica	101	oleum secundarium	91
nux muscata	104	oleum tortium	91
nux myristica & vn-		oliua	88
guentaria	101	oliua Licinia	89
nux odorata	101.105	oliua pausia	88
nux pontica	103	oliuæ Colymbades	89
nux prænestina	103	oliuæ omphacæ	92
nux regia	100	oliuæ orchites	88
nux Tarentina	102	oliuæ strictiæ	90
O		oliuarius,olearius	90
Ocellatæ nuces	102	oliuerus	86
		oliuetum	85

oliuitas	90	Pectines	22
olynthi	96	pedicularia pruna	74
Omphacinū oleū	92	pediculus	26
Onychina pruna	72	pelagia ficus	95
Operire arbores	37	pelusiana poma	51
opisthocarpion	95	percipere fructū ex ar-	
oporothea	47	boribus	27
Orbiculata poma	51	persea arbor	65
orchas	88	persica corboliana	63
orchites oliuæ	88	persica malus	57.63
ordinaria semina	9	persica trecacina	62
ordines nucum	99	persicum populare	63
ordo cornorum	81	persicus, arbor	63
ordo sorborum	82	pertigona pruna	74
ordo mespilorum	82	petiolus	26
ordo mororum	97	petisia poma	52
ordo prunorum	71	Pheiex	96
orthomastica poma	51	φιλευτίεια	29
Ossa persici	63	φίλλον	26
ostum	91	Pistacia	105
Oxymala persica	59	pitirides	89
P		Plantæ	9
Palmites bigēmes	25	plantæ arborescētes	14
pampini, & pampinare		plantalia	29
vites	21	plantare	32
paniculæ	28	plantaria	9
pannucea poma	51	plantarium	ibidem
paradisiana poma	52.53	Poma acida	54
partes arboris	17	poma Adami	57
passipoma	53	poma appiana	50
pausia	88	poma aultera	52

poma castinla	54	tes ficus	97
poma Claudiana	50	præcox malus	49
poma conditiua	51	præcoces ficus	96
poma francetura	54	prænestinæ nuces	103
poma gemella	51	pressum	63
• poma Hierosolymita-		prodromi	97
na	54	pruna amygdalina	72
poma lanata	50	pruna armeniaca	72
poma lapidosa	52	pruna asinina	71
poma Manliana	50	pruna cæreola	74
poma mirabilia	54	pruna damascena	72
poma nuptialia	57	pruna hordearia	71
poma orbiculata	51	pruna iberica	74
poma paradisiaca	52.53	pruna Iuliana	75
poma purpurea	54	pruna malina	72
poma rambura	53	pruna noberdiana	75
poma ratelliana	53	pruna onychina	72.74
poma renetia	53	pruna pedicularia	74
poma serica	50	pruna persica	59
pomarium	44.46	pruna purpurea	74
pomea lora	66	prunodactyla	74
pomifera arbor	13	prunorum ordo	71
pomœrium	47	prunorum syluestriū &	
pomorum seminaria	10	domesticorū fructus	
pomponiana pyra	67		71
pomum	47.48	prunus	71
ponere plantas	33	prunus AEgyptia	73
pontica nux	103	Pulluli, pulli pullu-	
Præcoqua, siue præ-		lare, pullulascere. 12	
cox malus	62	pulmonea poma	51
præcoquæ & præcurrē-		pulpa	23

purpurea poma	54	pyrorum differentia ac	
putamen nucis	102	fructus	65
putare arbusculas	40	pyrus arbor	65
Pyra angustiana	70	pyrus sativa, & sylve-	
pyra bergamota	70	stris	65
pyra bicipitia	69	Q	
pyra bonchrestiana	68	Quincuncialis figura	34
pyra callionia, vel cal-		R	
culosa	68	Radicare	19
pyra Campanica	69	radius	89
pyra certoliana	69	radix	17
pyra chia	68	radix capillata	18
pyra crustumina	66	radix cauernosa	18
pyra Decumiana	67	radix corticosa	19
pyra Dolabelliana	67	radix geniculata	18
pyra falerna	67	radix limosa	18
pyra finora	69	rambura poma	53
pyra mammosa	67	rami	23
pyra Mariana	68	ramus frondosus	24
pyra Martiniana	69	ratelliana poma	53
pyra moschata	68	Regia nux	100
pyra Pomponiana	67	renetia poma	53
pyra præcocia	70	Rhoa	56
pyra rosata	69	Rūcare & fodere se-	
pyra serotina	67	minarium	12
pyra strangulanea	70	S	
pyra superba	66	Sabinum oleum	92
pyra Syria	67	salgama	48
pyra tofacea	70	salictum	11
pyra volema	67	farrire	40
pyrea	66	farrire & excolere se-	
pyromela	54	minarium	12

fatua pyrus	65	Soboles	21
Scrobem facere	<u>37</u>	forborum ordo	<u>82</u>
scrobes	<u>38</u>	forbus arbor	82
scrobiculi	ibidem	Spadonea poma	51
Sebesten	<u>73</u>	spadix	24
secos	<u>86</u>	σπίγματα	9
secundarium oleum	<u>91</u>	splanchnos	23
semina	8	spoliare arborem fru-	
semina ordinaria	<u>9</u>	ctu	<u>27</u>
seminaria arbutiua	<u>4</u>	Stirpes arborum	<u>30</u>
seminaria pomorū	10	stolæ	21
seminaria vitiaria	<u>4</u>	strictiux oliux	<u>90</u>
seminaria vlmorum	10	struthia mala	<u>60</u>
seminarium	8	Subarare radicem	<u>19</u>
seminarium reip.	<u>8</u>	subigere scrobes	<u>38</u>
Catilinarium	12	suffrutices	<u>16</u>
semine inferere	42	surculare plantas	<u>38</u>
serere arbores	32	surculosi rami	25
serere taleis	<u>29.43</u>	surculus	<u>24</u>
serica	<u>73</u>	Sycaminea	<u>97</u>
serinæ ficus	<u>96</u>	sycaminus	<u>24.99</u>
serotina malus	<u>49</u>	sycea arbor	<u>97</u>
serotina pyra	<u>67</u>	sycomorus	<u>24</u>
serotinæ ficus	<u>96</u>	sylua Alcinoi	<u>46</u>
sessiana cerasia	<u>77</u>	syluatica pyrus	65
setania	<u>83</u>	syluestris planta	<u>32</u>
Sicalmos	<u>93</u>	syluestris pyrus	65
ficos	<u>93</u>	syrica	50
fidion	<u>56</u>	T	
filiqua dulcis	<u>80</u>	Tabulata	<u>24</u>
filiqua Græca	<u>80</u>	talea	<u>29</u>
siræum	<u>97</u>	taleis serere	<u>29.43</u>

tarentina nux	<u>102</u>	V	
tarentina pyra	<u>67</u>	Vergeria	<u>10</u>
tarentum molle	<u>103</u>	vetula & nouella ar-	
tenuis tunica	<u>22</u>	bor	<u>13</u>
termes	<u>24.86</u>	Virga	<u>30</u>
terminare	<u>24</u>	virga malleolaris	<u>25.30</u>
tessera, tessella	<u>30</u>	virgulta	<u>30</u>
Thelicrania	<u>81</u>	viscum	<u>73</u>
thyia	<u>58</u>	vites arbutiuæ	<u>15</u>
Tiburtina poma	<u>51</u>	vitex	<u>87</u>
tiburtinæ ficus	<u>96</u>	vitaria seminaria	<u>4</u>
Tortium oleum	<u>91</u>	viua radix	<u>18</u>
Traduces	<u>41</u>	viuiradices	<u>29</u>
tradux	<u>29</u>	Vlmorum seminaria	
transfere arbores	<u>41</u>	<u>10</u>	
treacina persica	<u>62</u>	Vnedo	<u>16</u>
triccocos	<u>84</u>	Volema pyra	<u>67</u>
triganium	<u>84</u>	X	
trudere gemmas	<u>26</u>	Xylocerata	<u>80</u>
truncus	<u>20</u>	ξύλοι	<u>29</u>
trioffum	<u>84</u>	xylomacer	<u>101</u>
Tunica tenuis	<u>22</u>	Z	
turiones	<u>30</u>	Zizipha	<u>50</u>

INDEX GALLICVS.

Abricot	<u>61</u>	cerneaux de noix	102
abricotier	<u>61</u>	Cidre	<u>66</u>
Affier, afficher	33.43	citrons	58
affier par troncons	<u>29</u>	Codinac de Lyon	<u>60</u>
Amandes	101	coigner	59
amandier	<u>101</u>	coignesses	<u>60</u>
<u>Apricotz</u>	<u>72</u>	coings sauuaiges	<u>61</u>
Arbre portant pomes	<u>13</u>	coquille de noix	102
arbre uieil ou ieune	<u>13</u>	cormes	<u>83</u>
arbreaulx	<u>14</u>	cormier	<u>82</u>
Auant pesches	<u>62</u>	corneilles	<u>82</u>
auelines	103	cornouillier	<u>81</u>
B		coucher les cyons	<u>43</u>
Bailler iour, ou bailler		couldre	<u>100</u>
sollaige	<u>41</u>	couldroye	100
balustres	56	Cueur de l'arbre	23
Beaulx arbres & bien		cueurs	<u>78</u>
cultinez	<u>13</u>	cuisse de noix	102
bescher au pied	<u>36</u>	curer	<u>40</u>
Bourion	26	D	
bourionner	26	Dauesnes	<u>72</u>
boutonner	25	Deschausser	<u>37</u>
boutons	25	E	
boys	22	Encaiger, ou entourer	
C		les plantes	36
Cerifaye	<u>10.75</u>	ente	42
cerises	<u>77</u>	enter	<u>30.42</u>
cerises heaulmees	<u>79</u>	enter en bouton	<u>42</u>
cerisier	<u>75</u>	enter en escorce	<u>42</u>

enter en escusson	43	I	
enter en fente	42	Iuibes	50
enterrer les plantes	43	L	
Esbrancher	39	Lescalle dune noix	102
escorce	22	Lieu planté darbres	15
escorce de grenade	56	limon	59
escorcer, oster la <u>peleure</u>		M	
38		Maistresse racine	18
esmonder	40	Melapi	51
essarter	41	melo codognio	60
F		menu boys	30
Faire branches	13	merises	78
faire les fosses pour plan-		meslier	83
ter	38	mettre de la mousse au-	
Figues de carefme	96	tour de la racine	43
figuier	93	meures	99
Fleur	26	meurier	97
G		Mousse	23
Gluz	73	N	
Grenades aigres	56	Neffle	84
grenades doulces	56	nefflier	83
Grefse	29	Noisettes, noiselles	103
Guernier aux pommes		noix de galle	28
47		noix dinde	105
guindoules	50	noix mugnette	104
guindoulier	50	noyau	63
guynnes	78	noyer	99
H		O	
Heaulmes	79		
heaulmiers	79	Oline	88
Houx	11	olinier	86

P

Passepommes	53	pomme de grenade	55
Peleure	27	pommepoires	54
pepin	102	pommes d'amours	55
peré	66	pommes de boys	52
pesches de corbeil	63	pommes de chastignier	54
pesches de Troyes	62	pommes de coing	52
peschenoix	64	pommes de courpendu	53
Picquer	33.43	pommes de francestu	54
pions	21	pommes de garde	51
Planter	32	pommes de malingre	54
plantes	8	pommes de rambour	53
plantes franches	33	pommes de rateau	53
Poires a deux testes	69	pommes de renette	53
poires bergamotes	70	pommes de rouveau	54
poires dangoisse	70	pommes destranguillon	52
poires de bonchrestien	68	pommes franches	52
poires de calliot	68	pommes gemelles	51
poires de certeau	69	pommes meures	52
poires de chiot	68	pommes pierreuses	52
poires de fin or	69	pommeraye	46
poires de hastineau	70	pômier de deux portees	49
poires de nostre dame	68	pommier enté	49
poires de saint Martin	69	pommier franc	49
poires de tuffé	70	pommier hastif	49
poires destranguillon	70	pommier sauuaige	49
poires musquettes	68	pommier tardif	49
poires sauuaiges	66	pommiers	46.47.49
poires tardifues	67	Prendre racine	19
poirier sauuaige	65	presse	63
poittrons	72	pressorier	90
pomme	47	prunelles	71
		prunellier	71

prunes	<u>71</u>		
prunes blanches	<u>74</u>	Sarbouffes	<u>16</u>
prunes dattes	<u>74</u>	serpe	<u>39</u>
prunes de damaz	<u>72</u>	saufsaye	<u>11</u>
prunes de Iozas	<u>72</u>	sauuageaulx	<u>8.33</u>
		Seue	<u>23</u>
		Souche	<u>20</u>
Queue	<u>26</u>	Syons	<u>30</u>
	R		T
Racine	<u>17</u>	Tailler des cyons	<u>38</u>
Rechauffer	<u>37</u>	taillis	<u>11</u>
reietton	<u>21</u>	transplater les arbres	<u>41</u>
reonner	<u>33</u>	tronc	<u>20</u>
reonneurs	<u>33</u>	troncon	<u>29</u>
repionner	<u>21</u>		V
refes	<u>33</u>	Vergers	<u>10</u>

EXCVDEBAT ROB. STEPHANVS

PARISIIS, ANN. M. D. XXXVI.

XII. CAL. IVLII.

QVAEDAM ERRATA POST IAM IMPRESSUM libellum animaduersa, sic emendabis.

Folio 4.	linea 1.	eorum studia
fo. 8.	lin. 26.	cap. 10.
fo. 20.	lin. 10.	aut caudicis
fo. 35.	lin. 16.	germinant, <i>des oeillettons</i> :
fo. 34.	super figura decussis malè scriptum est deunx. ipsa tamen declaratio te facile docet quo pacto sit legendum, nobis etiam non admonentibus.	
fo. 47.	lin. 14.	inaugurato
fo. 51.	lin. 16.	Sidonte
fo. 60.	lin. 24.	appellat,
fo. 61.	lin. 6.	& suauiora,
	lin. 25.	bolum armenium,
fo. 77.	lin. 18.	appresso, parte
fo. 80.	lin. 9.	<i>delle carobbe.</i>
fo. 85.	lin. 24.	setaniam, gallicam,
fo. 95.	lin. 18.	nascitur

Plura si quis comperiat, ea, vt æquum & bene uolum lectorem decet, emendet apud se : neque verò tam iniquo animo ferat, quasi id omnibus non sit commune quotidie, errare.

